ПРАЛЕТАРЫ ЎСІХ КРАІН, ЯДНАЙЦЕСЯ!

Літаратура і мастацтва

ОРГАН МІНІСТЭРСТВА КУЛЬТУРЫ І ПРАЎЛЕННЯ САЮЗА ПІСЬМЕННІКАЎ БССР

№ 101 (1738) | Аўторак, 18 снежня 1962 года | Цана 4 кап.

У ГЭТЫМ НУМАРЫ

У гэтыя дні, калі савецкія людзі абмяркоўваюць і ажыццяўляюць рашэнні лістападаўскага Пленума ЦК КПСС, асабліва многа стала пакупнікоў у мінскім магазіне «Навукова - тэхнічная кніга». Пакупнікі прыходзяць сюды, каб набыць розную грамадска-палітычную літаратуру.

Прадавец аддзела грамадска-палітычнай літаратуры камсамолка Ніна Гурская памагае пакупнікам падбіраць неабходную літаратуру.

Вось і зараз вы бачыце яе (справа) з наведвальнікамі магазіна.

Фота Н. САЛАУЯ.

ЗАЛАТЫЯ РОССЫПЫ

2 Дэкада самадзейнага мастацтва БССР. Мінск 1962

Тры аддзяленні, цэлых тры гадзіны заняло выступленне на Дэкадзе пасланцоў шматлікай самадзейнасці Гомельшчыны. Сталічныя гледачы цярпліва і ўважліва прагледзелі і праслухалі ўсё, што выканалі самадзейныя артысты, хоць, шчыра кажучы, частка нумароў праграмы не вызначалася высокім майстэрствам, трапляліся сярод іх і проста слабыя, невыразныя.

Вось выступае Тураўскі хор (кіраўнік М. Бяспалаў). Выкананыя ім: патрыятычная песня «Між Дняпром і Сожам» (музыка М. Бяспалава, словы Хв. Жычкі) і жартоўная народная песня «А я ў печы не паліла», запісаная і апрацаваная кіраўніком хору,—прагучалі свежа і выразна.

Вось залу запаўняюць гераічныя акорды бетховенскай уверцюры да трагедыі Гётэ «Эгмант». У ролі выканаўцы—аркестр народных інструментаў Палаца культуры чыгуначнікаў імя Леніна. Музыка вялікага кампазітара аказалася блізкай і даступнай аматарам, і яны здолелі даволі пераканаўча раскрыць складаную аркестравую партытуру. Тут жа мы знаёмімся з творчасцю гарадскіх акапэльных хораў Гомеля і Мазыра і цэлага раду салістаў, якія спрабуюць свае сілы ў розных жанрах, пачынаючы ад вакала і канчаючы акрабатыкай. Калгасны ансамбль песні і танца сельгасарцелі «XXII з'езд КПСС» Гомельскага раёна паказаў своеасаблівую музычна-харэаграфічную кампазіцыю «Плывуць над вёскай песні шчасця», пабудаваную на мясцовым матэрыяле.

Я ўжо сказаў, што не ўсё ў праграме гамяльчан было па-сапраўднаму апрацавана і адшліфавана, не ўсё мела закончаны выгляд. Асабліва слаба, ніжэй сваіх магчымасцей, выступіў рэчыцкі ансамбль «Дняпро». Але гледачы не сумавалі — яны верылі, што многія недахопы гэтага канцэрта пакрыюцца і «кампенсуюцца» за кошт трэцяга аддзялення, якое цалкам прадастаўлялася ў распараджэнне вядомага Народнага ансамбля песні і танца Гомельскага Палаца культуры імя Леніна.

...Далёка адыходзяць удалечыню сталёвыя шляхі-дарогі, апяразваючы ўсю нашу краіну з канца ў канец. Самааддана працуюць на чыгуначных магістралях людзі з сінімі пятліцамі на шынялях і пінжаках, людзі вялікай волі, вясёлыя і дабрадушныя. Вось ім, савецкім чыгуначнікам, і прысвяцілі ўдзельнікі народнага ансамбля сваю вакальна-харэаграфічную кампазіцыю «З песняй у дарогу» (балетмайстар А. Рыбальчанка, хормайстар і дырыжор М. Дымант).

І тут жа хочацца ўспомніць выступленне на Дэкадзе не менш цікавага па сваіх выканаўчых якасцях Народнага ансамбля песні і танца «Нёман» (мастацкі кіраўнік А. Чопчыц), з якога пачаўся паказ самадзейнага мастацтва Гродзеншчыны. Ансамбль «Нёман», ідучы ў сваёй творчасці таксама па шляху стварэння цэласных, змястоўных праграм, мае, у адрозненне ад іншых калектываў такога тыпу, нацыянальную акрэсленасць і яркую самабытнасць. Выкананая ім вакальна-харэаграфічная кампазіцыя «Наднёманскія зоры» складаецца з народных танцаў, а таксама песень, створаных гродзенскім самадзейным кампазітарам А. Шыдлоўскім і хормайстрам А. Валынчыкам. Ад гэтай кампазіцыі павявае тонкім водарам палёў і лясоў квітнеючага Прынёманскага краю, яна хвалюе сваімі звонкімі пявучымі мелодыямі, весяліць душу маляўнічымі танцавальнымі пастаноўкамі.

Увогуле справаздачны канцэрт аматараў Гродзеншчыны— выдатны сінтэз разнастайнага па жанрах савецкага мастацтва, дзе знайшлі месца лепшыя ўзоры беларускага традыцыйнага фальклору і сучасныя творы— на тэмы сённяшняга дня. Удала выступілі Народная харавая капэла калгаса «Сцяг Саветаў» Навагрудскага раёна і самадзейны сімфанічны аркестр г. Гродна. Прыемна было пазнаёміцца і з зусім маладымі калектывамі — хорам калгаса «Гігант» Лідскага раёна і цымбальным аркестрам Смаргонскага Дома культуры. Яны ўзніклі ў дні падрыхтоўкі да Дэкады і, тым не менш, паспелі ўжо набыць нейкія свае індывідуальныя рысы. А колькі тонкага гумару было ў выступленні вядомага вакальнага квінтэта з калгаса «Новае жыццё» Карэліцкага раёна, колькі смеху выклікала ў глядзельнай зале літоўская «Полька старых» у выкананні танцораў калгаса «Рассвет» Астравецкага раёна.

Калі ў канцэрце ўдзельнічае шмат розных калектываў і салістаў, дык тыя, каму даводзіцца завяршаць праграму, іншы раз трапляюць у не зусім выгоднае, цяжкае становішча. Бо трэба да канца ўтрымаць увагу прысутных у зале, зацікавіць іх нечым новым, не падобным на папярэднія нумары. Менавіта ў такім становішчы апынуліся ўдзельнікі самадзейнасці Мінскай і Магілёўскай абласцей, якія выступалі на Дэкадзе апошнімі. І ўсё ж мінчане і магіляўчане паказалі на дэкадных канцэртах шмат свайго, непаўторна яркага і запамінальнага па думцы, па мастацкаму ўвасабленню.

Гонар Міншчыны — выдатныя пеўчыя калектывы: Лебедзеўская капэла (калгас «Беларусь» Маладзечанскага раёна), народныя хоры калгасаў «Першае мая» Нясвіжскага раёна і «Зара» Клецкага раёна. Прыемнай нечаканасцю з'явілася выступленне вялікага ансамбля дудароў г. Капыля, у суправаджэнні якога ўдзельнікі самадзейнасці вёскі Цімкавічы выканалі маляўнічы «Дзявочы карагод».

Прыкметная рыса праграмы магіляўчан — яе сучаснае гучанне і баявая актуальнасць тэматыкі многіх нумароў. Так, ансамбль танца Магілёўскага завода штучнага валакна паказаў сюіту «Дружба», а самадзейнасць Бабруйскай фабрыкі імя Дзяржынскага — вялікую музычна-драматычную кампазіцыю «Мы да камунізма трымаем шлях». Іншая справа, што выканаўцам яшчэ не хапае сапраўднай выканаўчай культуры, наперадзе іх чакае значная работа па ўдасканаленню пеўчага майстэрства і адточанасці тэхнікі танца. Парадавалі сваёй ансамблевасцю і манерай выканання асобных нумароў самадзейны сімфанічны аркестр і Народная харавая капэла г. Магілёва.

Пасля таго, як учора адбыўся прагляд спектакля «Травіята» ў пастаноўцы аматараў Палаца культуры прафсаюзаў, вялікая праграма Дэкады самадзейнага мастацтва рэспублікі цалкам вычарпана. Сёння на сцэне Вялікага тэатра оперы і балета адбудзецца заключны канцэрт лепшых з лепшых.

Г. ЗАГАРОДНІ.

Пісьменнік і час

КРЫЛЫ НАШАЙ ПАЭЗІІ

Мікола АРОЧКА

Адзін з сучасных паэтаў сказаў, што наш свет падобны на дом з тонкімі сценамі, дзе кожны сусед ведае ўсё пра свайго суседа. Вялікія адкрыцці чалавецтва, на якія так багата нашая пара, сягоння хутчэй чым калі-небудзь робяцца здабыткам усіх нацый, вялікіх і малых. Асабліва вялікая «гукаправоднасць» і ўзаемапранікненне ў свеце культурных адкрыццяў.

Раней, скажам, спатрэбілася больш чым паўстагоддзя, пакуль перад вачыма рускага чытача зарунелі першыя «Лісці травы» Уітмана, а «Усеагульную песню» Пабло Неруды, пісаную на тым жа самым мерыдыяне, мы сягоння пачулі ўсе і адразу ж. Справа, мусіць, не толькі ў навейшых тэхнічных сродках пашырэння мастацтва —радыё, кіно, тэлебачанне (пры жаданні можна ўрэшце перагарадзіць дарогу і радыёхвалі). Галоўнае—мяняюцца адносіны да агульначалавечай скарбніцы мастацтва, з'явілася неадольная патрэба чэрпаць з гэтай скарбніцы і класці ў яе тыя залатыя крупіцы людскога вопыту і чыстага пачуцця, без якіх мы цяпер выглядалі б духоўна бядней.

Лепшыя здабыткі сусветнай літаратуры, зразумела, не могуць не ўплываць на нашу творчасць. Агульнавядома, што з усіх паэтаў, якія найбольш уздзейнічалі на творчасць Маякоўскага, быў Уітман. Маякоўскага цікавіў перш за ўсё наватарскі, рэвалюцыйны кірунак паэзіі свайго папярэдніка. Цяпер узаемастасункі літаратуры сусветнай і сваёй, нацыянальнай, сталі яшчэ больш адчувальныя і відавочныя. Аб слядах творчай вучобы нашых маладых паэтаў не раз гаварылася ў друку. Новы свет перад намі адкрылі сваёй наватарскай паэзіяй Назым Хікмет і Пабло Неруда, Поль Элюар і Бертольт Брэхт, Бранеўскі і Лугаўской, паэты Афрыкі і Антыльскіх астравоў. І ўсё ж праблема наватарства ўзнікла ў нас не толькі пад уздзеяннем хай сабе і лепшых таленавітых узораў літаратуры свету. Яна народжана патрэбамі часу і на сваім нацыянальным грунце.

Ці можа наша паэзія стаць упоравень са сваёй эпохай, беручы з арсенала традыцыйных сродкаў зброю старога «ўзору»? Цяпер з моладзі бадай ніхто не сумняваецца, што кансерватыўная форма шкодна адбіваецца на змесце твора, што пара перагледзець традыцыйныя сродкі: верш, слоўнік, прыёмы стварэння вобраза і інш. Трэба вярнуць слову яго моц...

Могуць запярэчыць, што слова—гэта зброя не адной эпохі, а многіх стагоддзяў. Ласка, крыўда, праца, шыбеніца, лічыць, вызваляць, разумець — гэтыя і многія іншыя словы нашай мовы служылі аднолькава, напрыклад, першадрукару Скарыне, а таксама Багушэвічу і Купале. І ўсё ж сіла ўздзеяння нашага слова ў нейкай меры аслабілася. Магчыма таму, што ў апошнія часы мы залішне бяздумна і несур'ёзна з ім абыходзіліся: «прыгожыя» і «высокія» словы не заўсёды грунтаваліся на шчырым, адкрытым пачуцці і вельмі ж часта разыходзіліся са справай. І слова пачало помсціць нам—стала перарастаць у крыклівасць, у гучныя дэкларацыі, а працей кажучы—фальшывіць.

Скажыце, ці не з'яўляецца наша спрэчка аб наватарстве адначасова і вялікай нашай прагай— вярнуць слову яго «першародную» моц, сілу мастацкага ўздзеяння? А гэтага ж дасягнуць нельга пры дапамозе застарэлых традыцыйных сродкаў, зацяганых і сцёртых, з «падсвядомым» грузам дэкларацыйнасці. Паэтычныя стрэлы старога вырабу не абуджаюць думкі і сэрца, а толькі марна слізгаюць па паверхні нашага ўспрыняцця.

Колькі раз бяром мы як бы напракат даўно апрабаваную вершаваную форму, «асвойваем» яе адпаведна сваёй задуме, а потым раптам заўважаем, што нашаму пачуццю робіцца цесна ў гэтым «пракруставым ложы» трох- ці пяцістопнага памеру. Раскаваць, або як кажуць «раскалыхаць» радок суладна пачуццю твайго героя ўдаецца толькі тады, калі смялей адкінеш прывычныя прыёмы і сродкі, а часта — і прынцып іх «вынаходства». Зрабіць гэта ўдаецца больш тым, хто рашуча ступіў на шлях пошукаў. Колькі эксперыментальнасці на гэтым шляху, але ж і колькі добрых удач.

У адным з нумароў «Літаратуры і мастацтва», у якім працягвалася дыскусія пра пісьменніка і час, на паэтычную паверку выйшлі Пятрусь Макаль, Ніл Гілевіч і Еўдакія Лось. У кожным са змешчаных вершаў ёсць свае вартасці, але мне хацелася б спыніцца толькі на «Раніцы» П. Макаля. Чытаеш гэты верш і на хвіліну забываеш, што знаходзішся ў пакоі—не, ты ідзеш па свежай з ночы і поўнай ранішніх трывог вуліцы, ідзеш услед за аўтарам, насцярожана і часам падазрона прыглядаючыся да таго, што ўбачана яго паэтычным вокам:

Мой гадзіннік-будзільнік цікае,
Як міна
замаруджанага дзеяння.
Здзіўляюся, здзіўляюся...

Як чытач, я здзіўляюся пакуль што другому: прычым тут гэты метафарычны вобраз? Ці да месца ён?

Будзільнік як увасабленне нашых дзённых і будзённых спраў з нейкай прычыны параўноўваецца з мінай замаруджанага дзеяння. Вобраз міжволі выклікае напружанне. На нейкую долю секунды ён асацыятыўна перанёс мяне да трывожных дзён вайны... Але ж далей у вершы ідзе будзённы клопат вуліцы — паставы, што «прамаргаў—не прадзіравіў правы», парачка — плацце, якое «гімнасцёрка зялёная канваіруе». Апошні «ваенны» тэрмін выклікае толькі добрую ўсмешку. Гэта не згладжвае аднак закінутую ў сэрца трывогу, чаканне.

І вось у верш урываецца той жа самы лейтматыў: кабета тупае на круглую плошчу, да абеліска, «будзіць нарачонага». І раптам, як выбух:

Бачу, як чалавек чыкільгае:
стук-стук!
Хто гэта —
генерал ці пастух?
Цяжка дыбаць:
на мыліцы
раскалыханы з вайны
Паскрыпвае шар зямны.

Дэталі, што ўспыхвалі паасобку, сплавіліся ў адно: у адчуванне раскалыханай з вайны грознай трывогі, якая, нібы міна замаруджанага дзеяння, адбівае свае секунды. «Цяжка дыбаць» — бо пагроза людскога трагізму яшчэ не разміравана! З апошняй страфы перад намі ўзнік «сямігадовы, бядовы» снайпер — можа ён, падросшы, возьме на мушку самую смерць?

РОЗДУМ
МЕРКАВАННІ
ПАЛЕМІКА

Верш гэты свежы па ўспрыманню, не скаваны ў форме, багаты на асацыяцыі, на падтэкст. Міжволі пераносішся думкай на іншыя творы маладой паэзіі — на «Стронцый» Анатоля Вярцінскага і некаторыя фрагменты паэмы «Стрэл у твар смерці» Алеся Наўроцкага. У адзін рад іх ставіць не толькі тэматычная, а менавіта наватарская па свайму кірунку блізкасць, незвычайны, зусім нечаканы погляд на з'явы свету, абвостранае ўспрыманне і як вынік—разумова-метафарычнае бачанне. У чым эмацыянальная сіла такіх, напрыклад, страшных радкоў пра вайну: «Пада мной у зямлі песня гніе, гніюць пацалункі, усмешкі і смех гніюць»? Не думаю, што сакрэт увесь, — як піша ў сваім дыскусійным артыкуле В. Говар, — у «дзіцячым па сваёй прыродзе поглядзе на ўсе рэчы свету». Наадварот, **па сваёй прыродзе** гэта складаная разумовая абстракцыя, якой надана зрокавая канкрэтнасць, гэта асацыятыўны метафарычны вобраз, у якім зліваюцца ў адно цэлае катэгорыі разумовага і рэальнага. Праўда, сам прынцып будовы такога вобраза даўно вядомы літаратуры. У прыватнасці, вышэй прыведзеная метафара з'яўляецца, на маю думку, рэмінісцэнцыяй вобраза Пабло Неруды — «у зямлі закапаныя жальба і слёзы».

Паэзія такога кірунку звычайна не прымаецца прыхільнікамі традыцыйных форм. У нашым выдавецтве яшчэ могуць нават сказаць: «Нашае начальства белых вершаў не любіць — давайце лепш здымем іх з кніжкі». Часам на самыя шчырыя пошукі абавязкова глядзяць як на «прэтэнзіі», як на «моду» або на нейкія «адрыжкі». Гэта вядзе да густаўшчыны, да сваяволля ў ацэнцы.

Ёсць аднак і больш паблажлівы погляд на паэзію пошукаў, хоць ён таксама не менш кансерватыўны і шкодны. Погляд гэты зыходзіць з такой «філасофскай» высновы: усё, маўляў, ідзе да «святой прастаты». Папрактыкуецца аўтар у складаных метафарычных вобразах, у арытмічных ходах і формах, а сцежачка ўсё адно прывядзе яго да класічнага верша. І абавязкова спасылаюцца чамусьці на творчы шлях Маякоўскага, які хоць і пачаў з адмаўлення паэтычных канонаў, але («каб яшчэ пажыў»!) то непазбежна прыйшоў бы да класічнага верша. У пацвярджэнне прыводзяцца фрагменты з паэмы «Хораша!»

Не будзем гадаць аб праўдападобнасці такіх здагадак, скажам толькі, што гэтыя довады, калі б іх прымала наша моладзь усур'ёз, нарабілі б нямала шкоды, бо яны па сутнасці адмаўляюць правамернасць імкнення да пошукаў, да наватарства. Нашто пазнаваць сакрэт складанага метафарычнага вобраза калі ўсё адно прыйшлося б яго адкінуць і пісаць «пад частушку»! Думаецца, што і Маякоўскі ніколі б не здрадзіў сваёй самабытнасці, як не здрадзілі ёй ні Уітман, ні Поль Элюар, ні Лугаўской.

Імкненне да лаканізму, якое прыходзіць са сталасцю майстэрства, нельга разумець як зварот да «святой прастаты». Зрэшты, і само паняцце «прастаты» намнога змянілася. Мне здаецца, што простая паэзія толькі тая, якая выбірае самы просты шлях да людскога сэрца. Менавіта такі шлях абралі сабе лепшыя творы Максіма Танка і Аркадзя Куляшова, Пімена Панчанкі і Анатоля Вялюгіна, Уладзіміра Караткевіча і Рыгора Барадуліна.

Дарэчы, прыхільнікі паэтычных канонаў у якасці аднаго са сваіх аргументаў любяць браць вершы. Аркадзя Куляшова, для якіх і сапраўды надзвычай арганічна прастата. Але гэтая мастацкая прастата не што іншае як лаканізм, а не спрошчанасць. Гэта таксама наватарства.

У паэта ніколі не было жадання «спрошчана гаварыць аб складаным» (як сцвярджае ў сваім артыкуле Барыс Бур'ян), а было і ёсць адно імкненне — аб складаным пісаць вобразна, лаканічна. Гэта добра пацвярджае яго новае паэтычнае выступленне з «шаснаццацірадкоўямі», моцна звязанымі ў важкія «снапы» («Полымя» № 10 за 1962 г.). «Снапы» гэтыя аднаго ўраджаю, адной шырокай задумы — «абняць зямлю» і сусвет. Лаканічны разгорнуты вобраз нечакана ўспыхвае перад нашымі вачыма то адной, то другой сваёй гранню, нібы крыштальная ваза, у якой іскрыцца дасціпная і шырокая паэтычная думка. Вось адна з метафарычных граней:

Ні перад злом, ні перад крывадушшам
Сцяг белы я ніколі не ўздыму...

Няхай злуюцца хвалі. Выклік смелы
Я пасылаю сам насустрач ім —
Свайго жыцця чырвоны сцяг! А белы —
Я пакідаю ворагам сваім!

Шматгранны куляшоўскі вобраз — гэта як бы сістэма прызм, праз якія мы можам бачыць навакольны свет такім, якім бачыць яго паэт, — свет неабсяжны па ахопу: ад «калыскі вякоў» да новых «жылплошчаў, пазычаных у нябёс».

Я — акіяну жытняга калоссе:
Мільёны лёсаў змешчаны ў маім,
Яшчэ да дна не вычарпаным лёсе...

Ператварацца буду зноў і зноў
З ідэі ў плоць, з жыцця ў жыццё другое...
Жыву і пачуццё ў мяне такое,
Як быццам мне не пяцьдзесят гадоў,
А пяць стагоддзяў — самае малое.

У гэтым філасофскім поглядзе на сусвет ёсць нешта уітманаўскае. Але вышыня, з якой аглядаюцца «светы», ужо другая, сучасная. І яшчэ адно адчуванне прыходзіць, калі чытаеш Куляшова. Каб быць наватарам у паэзіі, не абавязкова разбураць знешнюю абалонку страфы. Куды важней напоўніць яе смелым зместам, новым светаадчуваннем. Гэтую думку пацвярджае і паэзія І. Бехера, у якога любімай формай быў санет...

Вельмі высока цаніў новыя мастацкія прыёмы, новыя формы Аляксандр Фадзееў. Ён лічыў, што без іх немагчыма далейшае развіццё мастацтва. Аднак наватарства ён разумеў значна шырэй: «Наватарам мы называем пісьменніка, які перш за ўсё адкрыў **новае ў жыцці**, адкрыў і па-мастацку ўвасобіў гэта новае ў яго развіцці, у перспектыве». Гэтыя фадзееўскія словы маюць самае непасрэднае дачыненне да нашай дыскусіі «Пісьменнік і час». Адкрыццё новага ў жыцці залежыць першым чынам ад меры пісьменніцкай актыўнасці ў адносінах да нашай рэчаіснасці, ад страснай патрэбы мастака ўмешвац-

(Заканчэнне на 2-й стар.)

АЛОВАК МАСТАКА КАМЕНЦІРУЕ...

Палітыка ЗША ў адносінах да Кубы — самая раз'юшаная, рэакцыйная палітыка. Аб'явіць, быццам Куба пагражае Амерыцы або якой-небудзь іншай краіне, і прысвоіць сабе на гэтай падставе асобнае права выступаць супраць Кубы — гэта проста жудасна.

Заходнегерманскія рэваншысты ўжо многа гадоў служаць чорнай справе распальвання ваенных канфліктаў і заўсёды спяшаюцца з гаручым матэрыялам туды, дзе ствараецца крызіснае становішча. Ім карціць падліць масла ў агонь, каб выбухнула полымя вайны.

Сярод кіруючых колаў ЗША ёсць такія палітыкі, якіх правільна называюць «шалёнымі». «Шалёныя» настойвалі і настойваюць на тым, каб хутчэй развязаць вайну супраць Савецкага Саюза і краін сацыялістычнага лагера.

(З даклада М. С. Хрушчова на другой сесіі Вярхоўнага Савета СССР).

Мал. Ул. БАРАНОЎСКАГА.

КАЛІ ПРЫЗВАННЕ ТВАЁ—САТЫРА

У снежні мінулага года рэдакцыяй часопіса «Вожык» была праведзена цікавая нарада. На яе выклікалі вялікую групу пачынаючых пісьменнікаў і журналістаў, якія зарэкамендавалі сябе ў жанры «палымянай сатыры», выступалі з гумарэскамі, байкамі, фельетонамі на старонках «Вожыка» і іншых выданняў перыядычнага друку, у тым ліку абласнога і раённага.

І вось сёлета як бы адбыўся працяг гэтай гаворкі. Саюз пісьменнікаў БССР і рэдакцыя «Вожыка» правялі дзесяцідзённы семінар маладых сатырыкаў. На семінар з'ехалася каля дваццаці чалавек. Пераважная большасць з іх ужо заявіла аб сваім прызванні на старонках друку, неаднаразова выступіла з цікавымі творамі. Чытачу вядомы сатырычныя вершы і байкі А. Кобец-Філімонавай А. Грачанікава, Э. Зубрыцкага, Ул. Карызны, А. Кузняцова, К. Камейшы, М. Макарчука, С. Пацёмкіна, І. Шашка, пародыі Г. Юрчанкі, сатырычныя апавяданні і гумарэскі Р. Падневіча, І. Славіна, І. Падбярэжскага, Д. Шостака і іншых.

Магчыма, што ўжо сам склад семінара ў нейкай меры прадвызначыў поспех яго работы. Але ў першую чаргу трэба аддаць належнае арганізатарам семінара—яны нямала зрабілі для таго, каб семінар прайшоў змястоўна, даў сапраўдную карысць, добрую творчую зарадку яго ўдзельнікам. Вучоба праводзілася ў розных формах. Спачатку маладыя сатырыкі праслухалі даклад, з якім выступіў рэдактар «Вожыка» Павел Кавалёў. Потым яны мелі магчымасць сустрэцца і пагутарыць з адным з бацькоў беларускай сатырычнай літаратуры Кандратам Крапівой. Перад імі выступіў і падзяліўся сваімі думкамі аб майстэрстве сатырыка Максім Лужанін. Шмат карыснага пачулі ўдзельнікі семінара ад маскоўскага пісьменніка Міхаіла Эдэля.

Добра была арганізавана і ўласна «рабочая» частка семінара—заняткі па секцыях, у якіх прынялі ўдзел Іван Грамовіч, Анатоль Астрэйка, Раман Сабаленка, Антон Бялевіч, Анатоль Вялюгін, Міхась Скрыпка, Уладзімір Корбан, Сяргей Дзяргай, Ніл Гілевіч, Эдуард Валасевіч, Еўдакія Лось. Разгляд твораў маладых меў сапраўды творчы характар.

І натуральна таму, што калі ўдзельнікі семінара і яго арганізатары сабраліся на апошняе, заключнае пасяджэнне, каб падвесці вынікі сумеснай дзесяцідзённай працы, то была выказана аднадушная думка: семінар быў карысны.

Былі ўзняты ў апошняй размове—як гэта бывае звычайна пры падвядзенні вынікаў — некаторыя канкрэтныя пытанні, унесены прапановы, былі выказаны ўзаемныя пажаданні. Удзельнікі семінара, напрыклад, узнялі пытанне аб тым, каб пры Саюзе пісьменнікаў БССР была створана секцыя сатыры і гумару ці хаця б адпаведнае літаратурнае аб'яднанне пры часопісе «Вожык». Выказваліся імі і думкі аб зборніку твораў маладых сатырыкаў, які варта было б выдаць у бібліятэчцы «Вожыка». А. Кузняцоў гаварыў, што некаторыя рэспубліканскія часопісы і газеты мала ўдзяляюць увагі сатырычным жанрам — байцы, гумарэсцы, вершаванаму фельетону. Як бы развіваючы думку Кузняцова, паэт Кастусь Кірэенка заўважыў, што добра было б, калі б удзельнікі вось такіх семінараў і нарад мелі магчымасць пабываць у рэдакцыях часопісаў і газет і там, на месцы, разам з супрацоўнікамі таго ці іншага выдання пагутарыць, прапанаваць свае творы.

У сувязі з рашэннем лістападаўскага Пленума ЦК КПСС аб аднаўленні ленінскіх прынцыпаў партыйна-дзяржаўнага кантролю яшчэ больш узрастае роля работнікаў пяра, у прыватнасці пісьменнікаў-сатырыкаў, закліканых выкрываць усё тое, што перашкаджае нашаму руху наперад. Маючы гэта на ўвазе, намеснік старшыні праўлення Саюза пісьменнікаў БССР І. Шамякін, закрываючы семінар, заклікаў маладых сатырыкаў:

— Больш актыўна, больш смела ўмешвайцеся ў жыццё. Пішыце не толькі байкі і гумарэскі, а і выкарыстоўвайце такія баявыя аператыўныя жанры, як фельетон, сатырычная нататка і г. д. Адным словам, будзьце грамадзянамі. Без гэтага нельга быць сапраўдным сатырыкам.

УЗНАГАРОДЖАННЕ А. РУСЕЦКАГА

За заслугі ў развіцці беларускай савецкай літаратуры і ў сувязі з пяцідзесяцігоддзем з дня нараджэння Указам Прэзідыума Вярхоўнага Савета БССР пісьменнік Русецкі (Бурдзялёў) Аляксей Сцяпанавіч узнагароджан Ганаровай граматай Вярхоўнага Савета Беларускай ССР.

Дэкада самадзейнага мастацтва

Вядзе праграму канцэрта ўдзельнікаў мастацкай самадзейнасці Гомельскага Палаца культуры чыгуначнікаў імя Ул. І. Леніна Мая Мярзляк.

Слова пра маладшага сябра

ФАРБЫ ГЕРАІЧНАЙ СЮІТЫ

М. ГУЦІЕЎ,
мастак

Сапраўдная творчасць, як правіла, адлюстроўвае індывідуальныя якасці мастака. Так і ў графічных работах Арлена Кашкурэвіча — яго сумленне, яго погляды і ідэалы. Гэта адчуваецца амаль у кожным станковым лісце, у кожнай ілюстрацыі — эмацыянальна дзейсных, глыбока вобразных, запамінальных. Ад кнігі да кнігі, ад малюнка да малюнка ўдасканальваецца яго талент. Яшчэ гады вучобы ў тэатральна-мастацкім інстытуце вызначылі маладога мастака як графіка. Упартасць, удумлівасць, мэтанакіраванасць спрыялі поспеху дыпломнай работы.

Але гады вучобы — гэта яшчэ толькі пачатак, першая прыступка. Маладому мастаку хацелася ўвайсці ў жыццё па ўсім фронце: графіка, жывапіс, спорт. Я быў літаральна збянтэжаны, калі ўбачыў у спортзале трошкі замкнёнага, задуменнага студэнта, які выраблаў галавакружальныя сальта і іншыя цуды партэрнай акрабатыкі. У тонкай, амаль хваравітай постаці таілася вялікая сіла. І неяк міжволі прыгадаліся яго ілюстрацыі. У іх за вонкавай прыгажосцю ліній заўсёды адчуваецца глыбокая ўнутраная выразнасць і сіла.

Міналі гады, і графіка, эстамп занялі ў працы А. Кашкурэвіча галоўнае месца. Асабліва ўпарта ён авалодваў майстэрствам кніжнай графікі. Кніга стала для яго прадметам пільных даследаванняў і вывучэння. Вучоба ў інстытуце пад кіраўніцтвам вопытнага педагога П. Любамудрава арганічна злівалася з сістэматычнай працай над мастацкім афармленнем беларускіх выданняў. Для кожнай чарговай серыі ілюстрацый, для кожнай вокладкі ён знаходзіў новыя, больш выразныя графічныя сродкі, больш вострае кампазіцыйнае вырашэнне. Але, бадай, першай вялікай і па-сапраўднаму глыбокай работай для А. Кашкурэвіча была яго дыпломная графічная сюіта да кнігі ісландскага пісьменніка Х. Лакснеса «Атамная станцыя».

Малады мастак меў магчымасць узяць для дыплома любую кнігу з выдавецкага плана. Але, каб не быць звязаным ні тэрмінамі, ні пэўнымі паліграфічнымі абмежаваннямі, ён спыніўся на кнізе, якая не была ўключана ў выдавецкі план. Чытаючы раман Х. Лакснеса «Атамная станцыя», А. Кашкурэвіч захапіўся яго сацыяльна вострай ідэяй, глыбінёй мастацкага адлюстравання. Прачытаўшы кнігу, мастак неяк адразу ўбачыў вобразы яе ў малюнках. Усё больш ясна вырысоўваўся мастацкі строй будучай графічнай сюіты, кампазіцыйная задума. Але гэта прыйшло не само па сабе. У працэсе доўгіх пошукаў разнастайнасць сюжэтных пабудоў спалучалася з адзінствам стылю, мастацкай мовы, графічных прыёмаў. Былі перабраны многія тэхнічныя сродкі, і ўрэшце Арлен Кашкурэвіч спыніўся на трохкаляровай літаграфіі. Аднак не характар карэнчыкавай літаграфіі, што перадае градацыю тону, прывабіў мастака. Па тэхнічным прыёме яго ілюстрацыі не мелі ярка выяўленай спецыфікі гэтага віду эстампа, яны хутчэй нагадвалі лінагравюры. Своеасаблівая літаграфская манера вельмі ярка выяўляла мастацкую задуму графічнай сюіты. Спалучэнне чорнага, шэрага і жоўтага колераў давала вялікія магчымасці і разам з тым вымагала вырашэння ілюстрацый у чыста ўмоўным плане. У першым варыянце ілюстрацыі мелі хутчэй станковы, выставачны характар, які не заўсёды адпавядае спецыфіцы кніжнай ілюстрацыі (памер, прыём, што дазваляе разглядаць твор з вялікай адлегласці). Гэтай якасцю (экспазіцыйная выразнасць) вельмі выгадна вызначаліся работы А. Кашкурэвіча. Дыпломная работа была абаронена на выдатна. Выключна цёпла паставіўся да сюіты і аўтар кнігі «Атамная станцыя» — Х. Лакснес.

Па сутнасці твор А. Кашкурэвіча з'явіўся сур'ёзным укладам у беларускую графіку. Усе ілюстрацыі нібы ўзаемадзейнічалі адна з адной, дапаўнялі адна адну. У аснову сюжэтаў часта клаліся не вузлавыя, цалкам раскрытыя аўтарам эпізоды, а другапланавыя, іншы раз схаваныя ў аўтарскім падтэксце. Раскрыццё гэтых няўлоўных тэм узбагачала раман, паглыбляла яго сюжэтную лінію, нібы ідучы ва унісон з яго развіццём.

Першы варыянт сюіты складаўся з васьмі лістоў.

У лісце «Угла» на фоне акна буйным планам пададзены твар асноўнай гераіні рамана — дзяўчыны з поўначы Ісландыі, якая паступіла служанкаю ў дом важнага парламентарыя. А. Кашкурэвіч у гэтай кампазіцыі выступае як тонкі майстар псіхалагічнага партрэта. На твары Углы спакойная ўпэўненасць, сіла. Тут і думкі пра асабісты лёс, і думкі аб нечым вялікім, яшчэ да канца не ўсвядомленым. І нібы ў процівагу гэтаму, у другім лісце паказана ў роспачы чатырнаццацігадовая дачка гаспадара. Яна сядзіць маленькая, скурчыўшыся, на вельмі вялізнай, моднай канапе. На трэцім лісце ў пустым вестыбюлі стаіць ля яе ж паніклая постаць. На падлозе валяецца скінутае з плячэй дарагое футра. Твару не відаць (фігура дадзена са спіны), але ў руху адчуваецца ўвесь душэўны стан дзяўчынкі. У чадным жыцці «залатой моладзі» сталіцы растрачана яе светлае юнацтва.

У кнізе Х. Лакснеса недзе за дзвярыма кабінета Буі Арлана адбываецца спірытычны сеанс. Ён не апісваецца, а падаецца мімаходзь.— А. Кашкурэвіч раскрывае гэтую тэму, свядома падкрэсліўшы сатырычнымі сродкамі адно з пашыраных захапленняў прывілеяванага грамадства.

У тым жа напрамку зроблена ілюстрацыя да раздзела «Клятва». На балконе «маленькі, тоўсценькі, напышлівы чалавечак» з тэатральна ўзнятай рукой — гэта прэм'ер-міністр. Ён клянецца, што Ісландыя ніколі не будзе прададзена. На першым плане члены ўрада насцярожана перашэптваюцца — яны добра ведаюць цану клятвы прэм'ера. Сатырычнымі сродкамі раскрывае мастак сітуацыю і сам вобраз кіраўніка ўрада. Гледзячы на гэты патэтычны жэст, міжволі прыгадваеш сказанае аб ім Буі Арланам: «Калі ён (прэм'ер) публічна тройчы клянецца імем сваёй маці, тады можна з упэўненасцю сказаць, што ён думае зусім процілеглае...».

У сатырычным плане падаецца і ліст «Пахаванне сябра народа». Правіцелі і знатныя людзі нясуць труну. Ніякага «сябра народа» там няма і ў паміне. Уся гэтая камедыя разыгрываецца, каб утаймаваць народны гнеў. Гратэскавыя фігуркі з кампазіцыйна зрэзанымі галовамі, дробненька тупаючы і шаркаючы нагамі, нясуць дацкую гліну. І ўсе элементы кампазіцыі тут на дзіва ярка падкрэсліваюць тэму. У лісце «Вечарынка» вельмі скупымі сродкамі (раяль, туфель, бутэлька і ледзь намечаныя тры постаці) паказаны п'яны бедлам, наладжаны моладдзю.

У першым варыянце сюіты была таксама ілюстрацыя з запамінальнымі вобразамі старых жыхароў поўначы. Іх душэўны настрой быў перададзены вельмі выразна, аднак Кашкурэвіч вырашыў замяніць гэты ліст.

Так узнікла кампазіцыя пейзажнага характару, без дакладнага тэкставага адрасу, да раздзела «Краіна прададзена». Паўночная Ісландыя — суровы і пустынны край. Сярод голых пагоркаў — убогія хаціны, маленькая цэркаўка і абавязковыя спадарожнікі паўночнага пейзажу — коні са здзіўленнем глядзяць на звышмагутную амерыканскую машыну, што ўрэзалася дысанансам у гэты мірны пейзаж.

Чаму А. Кашкурэвіч зрабіў гэтую замену? Толькі таму, што ліст «Старыя жыхары поўначы» выпадаў з агульнага плана сюіты як па метаду раскрыцця тэмы (пабудова кампазіцыі на аснове тыпажаў і складанай мізансцэны), так і па стылявым вырашэнні (ускладнёная мадуляцыя формы). І яшчэ таму — гэта галоўнае, — што А. Кашкурэвіч заўсёды крытычна ацэньвае свае работы і рэдка бывае задаволены да канца той ці іншай ілюстрацыяй, тым ці іншым малюнкам.

Мастак цяпер працуе над трэцім варыянтам афармлення рамана Х. Лакснеса, па адзіным макеце, з вокладкаю, тытулам і іншымі элементамі кнігі.

Да кожнай новай работы А. Кашкурэвіч падыходзіць з новымі выяўленчымі сродкамі, па-новаму раскрывае сутнасць літаратурнага твора.

У мастацкім афармленні да кнігі Кузьмы Чорнага «Трэцяе пакаленне» (Дзяржвыдавецтва БССР, 1960) адчуваецца чыста кніжны характар сюіты, што ідзе ад адзінага макета, адзінага ансамбля. Гэтая серыя ілюстрацый характэрная стрыманасцю, я сказаў бы, скупасцю выяўленчых сродкаў. Зыходзячы з валатонаўскага графічнага стылю, чорна-белага малюнка, А. Кашкурэвіч знаходзіць новыя своеасаблівыя адценні тэхнічнага прыёму. Светлаценявы прынцып вырашэння тут носіць не жывапісны, а чыста графічны характар. Ілюстрацыі, выкананыя ў чорных лінагравюрах, ствараюць уражанне вялікага стылявога адзінства.

Некалькі ізалявана глядзіцца вокладка гэтай кнігі. Яе празмерная квяцістасць нічым не апраўдана. Яна кампазіцыйна рыхлая, хоць і выразная па сваім псіхалагічным стане. Гэта тым больш прыкра, што мы ведаем Кашкурэвіча як мастака з вялікім пачуццём кніжнага ансамбля.

Тры купалаўскія паэмы ўпершыню атрымалі належнае графічнае афармленне ў выкананні А. Кашкурэвіча. У гэтай гравюрнай сюіце мастак выступае як майстар эпічнай ілюстрацыі. Суровасць, рамантычная сіла, глыбокая задуменнасць — вось тыя якасці, якія пераконваюць у высокім узроўні гэтага запамінальнага мастацкага афармлення.

У асобе А. Кашкурэвіча беларуская літаратура атрымала добрага майстра кніжнага афармлення, які клапатліва ставіцца да аўтарскага тэксту, да стылявых і кампазіцыйных асаблівасцей твора пісьменніка ці паэта. Разам з тым ён не з'яўляецца пасіўным акампаніятарам вядучага літаратурнага пачатку. Яго графічныя сюіты выступаюць на роўных творчых правах з літаратурным творам, і ў гэтым, бадай, найвышэйшая значнасць яго кніжнай графікі.

У апошняй станковай сюіце А. Кашкурэвіча «Аэрапорт» няма адзінай сюжэтнай сувязі. Адзінства серыі ідзе хутчэй ад чыста выяўленчай асновы, ад асаблівага настрою. Нешта трывожнае і разам з тым моцнае і ўпэўненае адчуваецца ў кожным лісце серыі. Які б ліст мы ні ўзялі: «Аэравакзал», «Радары», «Старт», «Раніца», «Насільшчыкі» — усюды адчуваецца ўнутранае адзінства, эмацыянальная агульнасць.

У гэтай сюіце вельмі тонка выкарыстана спецыфіка літаграфскай тэхнікі. Мастак віртуозна ўжывае яе для дасягнення максімальнай выразнасці кожнага ліста. Магчыма, гэтая графічная серыя выкліча самыя розныя ацэнкі гледача. Аднак ужо цяпер можна сказаць, што ў творчасці Арлена Кашкурэвіча яна адкрывае новы этап, этап работы над буйнай станковай сюітай, у якой ён паказаў сябе сталым майстрам эстампа. І гэта самае радаснае, што ў кожным новым сваім творы мастак нібы ўзнімаецца на новую ступень.

Нялёгкі шлях да вяршынь майстэрства. Але ён пад сілу таленавітым, натхнёным, упартым.

А. КАШКУРЭВІЧ. «РАНІЦА». З серыі «Аэрапорт».

З рэспубліканскай мастацкай выстаўкі 1962 года.

КРЫЛЫ НАШАЙ ПАЭЗІІ

[Заканчэнне. Пачатак на 1-й стар.].

ца ў жыццё, змяняць яго адпаведна нашым ідэалам.

На маю думку, увогуле наша паэзія звузіла поле сваёй дзейнасці і развіваецца досыць аднабакова. Яна нават не прэтэндуе чамусьці быць «кнігай жыцця», бо для гэтага ж трэба бачыць не толькі «паэтычныя» бакі рэчаіснасці, але і «прозу» жыцця ва ўсёй яе складанасці. А прозай жыцця наша паэзія беспадстаўна пагарджае. Гэтая няўвага да вострых, часам непажаданых з'яў рэчаіснасці зніжае яе ваяўнічы характар, яе грамадзянскі пафас. Ці не ўздымаем мы гэтым самым «белы сцяг» перад цяжкасцямі ў жыцці?

Я, напрыклад, цалкам далучаюся да гнеўнай думкі Сартра, які ў адным са сваіх артыкулаў вінавацціць Флабера за тое, што ён, будучы Флаберам, маўкліва глядзеў на рэпрэсіі над камунарамі і не напісаў ні радка ў іх абарону.

Наватарства, якое ўздымаецца моладдзю як сцяг, якраз і мае на мэце вось гэтую **грамадзянскую** непрымірымасць, прагу ўмешвацца і перайначваць жыццё, каб на шляху, па якому ідзём, было чым найменш камянёў і калдобін.

У сваіх пошуках самага дзейснага слова мы, аднак, не заўсёды стараемся разабрацца, што нам спрыяе, а што шкодзіць, дакладней кажучы: з шалупіннем старых канонаў часам выкідаем і здаровыя паэтычныя зерні са скарбніцы нашых традыцый. Я маю на ўвазе тую мясціну ў артыкуле Міхася Стральцова, дзе ён піша: «Развіццё традыцый — гэта добра, гэта і ёсць урэшце наватарства, калі разумець развіццё традыцый як **практычна мастацкае адмаўленне іх»** (падкрэслена мной. — **М. А.**). На справе аўтар гэтымі апошнімі словамі закрэслівае традыцыі, **практычна** адмаўляе іх, як непатрэбную рэч.

Я больш схіляюся да думкі Алеся Яскевіча, які таксама піша аб развіцці традыцый як аб адмаўленні іх (гл. «Маладосць» № 11 за 1962 г), але гаворыць ён менавіта аб **творчым** адмаўленні традыцый. А гэта па сутнасці ўжо творчы перагляд традыцый, не адхіленне агулам усяго, а толькі адмаўленне таго, што стаіць упоперак на шляху творчых пошукаў.

Ці можна, напрыклад, адкінуць сам творчы прынцып стварэння жывой, надзвычай эмацыянальнай карціны пагоні, выпісанай Максімам Багдановічам? Успомніце гэты верш. Перад вачыма, як жывыя, «у белай пене праносяцца коні», мы чуем іх грозны тупат, цяжкі храп, звон срэбнай збруі. Коннікі імчаць, каб пакараць здраднікаў. І паэт звяртаецца да гэтых ваякаў як да **жывых** (я зноў падкрэсліваю гэта):

> Біце ў сэрцы іх, біце мячамі,
> Не давайце чужынцамі быць!
> Хай пачуюць, як сэрца начамі
> Аб радзімай старонцы баліць...

А на справе ж гэта толькі паэтычнае бачанне пагоні, перанесенае ў нашае ўспрыняцце са старой эмблемы, што была змешчана калісь над Вострай Брамай у Вільні. Калі жывапіс паказвае з'яву не статычна, а ў дынаміцы, выклікае эмоцыі, розныя асацыяцыі і роздум, дык значыць ён гістарычна не зжыў сябе і яго рана здаваць у архіў. Я за такі жывапіс.

Цікава, што Багдановіч, гэты цудоўны майстар філіграннай апрацоўкі радка, паэт класічнай формы заклікаў **творча асвойваць** фальклор, бо лічыў, што паэзія можа мець вартасць для сусветнай літаратуры толькі тады, калі яна будзе глыбока нацыянальнай, калі за талентам паэта будзе стаяць цэлы народ.

Значыць і фальклорным скарбам мы не маем права пагарджаць.

Толькі з удзячнасцю я чытаю, напрыклад, адзін з новых вершаў Сяргея Дзяргая «А чаму б і не?», дзе выразна чуюцца інтанацыі з народнага:

> Адкажы ты мне,
> Адкажы ты мне!
> Хіба ты ўсе сцежкі
> выхадзіш?..
> Хіба ўсе маршчыны
> выгладзіш?
> Хіба ўсе ты слёзы
> выплачаш?
> Хіба ты ўсе крыўды
> выбачыш?..

Гэта не проста запытанні да нейкай другой асобы, а роздум паэта над складанасцю жыцця, таму і натуральна, што логіка гэтага роздуму прыводзіць не да роспачы, а да падказанага самім жыццём вываду:

> А чаму б і не?
> А чаму б і не?..
> Калі любіцца,
> кахаецца,
> Калі сэрца
> не вагаецца,
> Калі лёс, як воўк,
> не крадзецца,
> Калі сябар з сябрам
> радзяцца,
> Калі лёгка,
> не бядуецца,
> Калі новы свет
> будуецца —
> А чаму б і не?
> А чаму б і не?

Без такога творчага асваення фальклору наша паэзія выглядала б куды бядней. Эстэтычнае задавальненне з'яўляецца і надалей адным з самых практычных крытэрыяў ацэнкі твора.

СВАЕ адносіны да старога і новага мы павінны вывяраць ленінскімі словамі: «Прыгожае трэба зберагчы, узяць яго як узор, зыходзіць з яго, нават калі яно «старое». Чаму нам трэба адварочвацца ад сапраўды выдатнага, адмаўляцца ад яго, як ад зыходнага пункту для далейшага развіцця, толькі па той прычыне, што яно старое? Чаму трэба схіляцца перад новым, як перад богам, якому трэба скарыцца толькі таму, што «гэта новае»?»

Традыцыі і наватарства — гэта па сутнасці два крылы аднаго жывога «арганізму» нашай паэзіі. Тым, хто адмаўляе першае ці другое, я адкажу радкамі з верша Максіма Танка:

> Спытайце птушкі, ці змагла б
> Яна ўздымацца без крыла.

Бадай ні ў аднаго з сучасных беларускіх паэтаў плынь традыцыйная і плынь наватарская так арганічна не зліліся **ў адно** паэтычнае рэчышча, як у Максіма Танка. Зямля і хлеб, агонь і вада, радасць і боль, віно і каханне — усё, да чаго дакранецца сваім крылом песня паэта, не траціць свайго першароднага характа, ці, як сказаў сам паэт,—свайго «першабытнага прысмаку».

Эмацыянальны, «малады» лірызм вершаў «Мне пару крыл дало юнацтва», «Ну і вечар вясновы», «Плача хмара без жалю», «Спакойнай ночы», «Пагроза» — гэта ўзмах толькі аднаго «традыцыйнага» крыла танкаўскай паэзіі. Сілу другому крылу дае, паводле слоў паэта, «парыў да сонца, да свабоды». І тут Максім Танк найбольш праявіўся як наватар — не таму толькі, што ўсё часцей і часцей пачаў звяртацца да новай «нялёгкастраўнай формы», а таму, што само паэтычнае мысленне, само напаўненне формы глыбокім зместам стала па-сапраўднаму сучасным, наватарскім.

Колькі цяжкіх думак і асацыяцый выклікае, напрыклад, суровы верш «Дзе яны?». Трагізм перададзены праз вобразы «двух у блакітнай вопратцы анёлаў», якіх паэт убачыў у прытворы старой спаленай фашыстамі царквы. Звярніце ўвагу, як **рэальнае** бачанне гэтых анёлаў непрыкметна пераходзіць у бачанне **паэтычнае:**

> Яны,
> Як сведчыў надпіс,
> Запісвалі: хто ўваходзіў
> І хто выходзіў з храма.
>
> У першым спісе
> Я прачытаў больш тысячы
> Імён і прозвішч,
> Але ў другім —
> Я не знайшоў нікога.
> Няўжо ніхто
> Не выйшаў з гэтых сцен?
> Скажыце:
> Дзе яны?
>
> Але маўчалі і анёлы
> З апаленымі крыламі,
> І іх таксама
> Кулі
> Не мінулі.

Гэтыя анёлы з іх страшнымі спісамі маглі б сведчыць на любым антыфашысцкім судовым працэсе.

Эстэтычныя прынцыпы творчасці Максіма Танка нельга да канца зразумець без яго філасофска-публіцыстычнага «Трактата аб паэзіі». У яго ўчытваешся, нібы ў навуковае даследаванне. І чым больш спыняешся над радкамі, тым больш важкімі яны здаюцца табе, тым больш верыш паэту. Міжволі прымяраеш самога сябе, сваё разуменне жыцця да таго, як адчувае і разумее яго паэт. Правяраеш сябе, ці думаеш так, як ён, ці стала для цябе ў такой меры дарагім усё, што дорага і свяшчэнна для паэта:

> Для мяне камунізм —
> Не ікона,
> А праўда жыцця, без якой
> Не даражыў бы сягоння
> Зямлёй.
>
> Я адкласці магу купіць хлеба і солі
> Ці сустрэчу з каханай і славай,
> Але барацьбу за нязгасную мару
> Ніколі
> Я не адкладу,
> Бо гэта — важнейшая справа.

Учытваешся і прымаеш гэтыя глыбокія радкі, як свае, як народжаныя сваім сэрцам. І тады далей бачыцца, паўней адчуваецца і больш упэўнена крочыцца па шляху пошукаў таго запаветнага слова, пра якое так хараша і важка сказаў паэт:

> Калі і памру я
> (Як нейкі дзівак гаварыў пра сябе)
> Дык не ад прастуды
> Ці нейкай хваробы старэчай,
> А проста — ад смагі слоў новых,
> Якіх не хапае
> Для новаадкрытых планетаў,
> Законаў і формул,
> Для нашай сусветнай любві.

СТАНОЎЧАМУ ГЕРОЮ—«ЗЯЛЁНУЮ ВУЛІЦУ»!

Мы жывём у той час, калі камунізм стаў блізкім і рэальным будучым, калі пытанне — як жыць па-камуністычнаму — усё больш цікавіць людзей. «Якім павінен быць чалавек камуністычнага грамадства?» — адказ на гэтае пытанне чытач шукае і ў мастацкай літаратуры. Іменна яна павінна паказаць сучаснага чалавека, у характары якога ўжо былі б прыкметныя рысы грамадзян будучага. Магчыма, гэтае патрабаванне ўсім зразумелае і даволі агульнае. Аднак час ад часу варта аб ім напамінаць нашым літаратарам.

Шукаючы адказу, чытач бярэ ў рукі кнігу, скажам, Барыса Сачанкі «Барвы ранняй восені». Чытае апавяданне за апавяданнем. Аб тым, як хлопец вяртаецца з турмы і баіцца ісці ў родную вёску: дакараць будуць. («З'еду я куды-небудзь у Сібір ці на цаліну падамся... Абы дома не быць»). Аб тым, як брыгадзірава жонка бегае ноччу ў каноплі да студэнта. («Ён думае, што час ужо канчаць гэтыя начныя спатканні, пакуль усё не выкрылася, і ехаць, уцякаць з вёскі... А толькі прымеркнецца, агародамі, па захлеўю, нібы зладзей, зноў крадзецца ў каноплі»). Аб тым, як чалавек спазніўся дадому і баіцца аскандаліцца з жонкай. («Ну вось, цяпер зноў ідзі ўгаворвай, даказвай»).

Не задаволіўшыся апавяданнямі, чытач паглыбляецца ў аповесць... Хлопец кахае дзяўчыну. Але сапраўднай барацьбы за шчасце няма. Каханыя засталіся нешчаслівыя (аповесць «Мальвіна»). Галоўны персанаж аповесці «Палон» на працягу ўсяго твора не знаходзіць ды і, бадай, не вельмі імкнецца знайсці сваё пэўнае месца ў барацьбе з фашысцкімі захопнікамі.

Могуць сказаць, што ўвогуле не гераічныя вобразы прыцягваюць творчую ўвагу Б. Сачанкі, а простыя, нічым асаблівым непрыкметныя людзі, пераважна тыя, якім чамусьці не пашанцавала ў жыцці. Але і да «простага чалавека» патрэбна падыходзіць з патрабаваннем высокіх норм нашай камуністычнай маралі. Ва ўсякім разе не адносіцца з усёдараваннем да бедных духам людзей, не спачуваць ім за тое, што яны бязвольныя інтэлектуальныя жабракі. Думаю, што мае рацыю паэт Яўгеній Еўтушэнка, калі ў часопісе «Вопросы литературы» зусім слушна заўважае: «Па-першае, пісьменнік павінен быць ласкавы да людзей, любіць іх і разумець. Але абавязкова і другое: пісьменнік павінен быць непрымірыма строгі як да сябе, так і да недахопаў іншых людзей».

На жаль, Б. Сачанка, відаць, прымае аднабакова толькі першую ўмову творчасці пісьменніка. І не толькі ён. Возьмем кнігу яго літаратурнага равесніка — Івана Пташнікава «Чакай у далёкіх Грынях». У адносінах да герояў гэтага рамана Андрэя Дзедзіхі і Аркадзя аўтар ставіцца з падкрэслена залішнім жалем. Усёдараванне — вось пазіцыя аўтара. Што датычыць зусім станоўчых (па задуме пісьменніка) герояў твора, то яны выглядаюць на старонках рамана беднымі характарамі. Для іх не знайшлося патрэбных мастацкіх фарбаў.

Актыўнасць — самая характэрная рыса нашага сучасніка. Такога мы жадаем бачыць героя савецкай літаратуры. А яе якраз і нестае станоўчым персанажам рамана І. Пташнікава.

Праблемай № 1 сёння з'яўляецца стварэнне станоўчага героя. Беларуская літаратура нашых дзён, на маю думку, яшчэ далёка ад вырашэння гэтай праблемы. Бясспрэчна, да лепшых твораў нашай сённяшняй літаратуры адносіцца амаль што гістарычны раман І. Мележа «Людзі на балоце». Але і тут характары станоўчых дзеючых асоб — асабліва Апейка і Міканор — не раскрыты ўсебакова. Больш-менш пераканаўча паказана іх грамадская сутнасць. А буйных жывых характараў, на маю думку, не атрымалася.

Мне здаецца, пра гэтую надзённую праблему і павінна, перш за ўсё, весціся гутарка на старонках «Літаратуры і мастацтва». Толькі зыходзячы з гэтых патрабаванняў, можна вырашаць і іншыя, у прыватнасці мастацка-стылявыя творчыя праблемы, якім так многа ўвагі аддаў М. Стральцоў і якія ён часам разглядае, на жаль, як самамэту ў пісьменніцкай працы; праблемы даволі спрэчнага, відаць, нават штучнага і памылковага, па сутнасці, падзелу Б. Бур'янам мастацкай прозы на «сапраўдную мастацкую літаратуру» і «белетрыстыку». Будзе больш удумліва весціся гаворка пра патрабавальныя, сапраўды гуманныя і спачувальныя адносіны мастакоў да чалавека ўвогуле і да літаратурнага героя.

Важна, вядома, не абстрактная спрэчка пра сучаснага героя. Важна канкрэтная размова пра вобразы, характары станоўчых герояў, у якіх у наяўнасці рысы чалавека камуністычнага грамадства; размова аб стварэнні такіх станоўчых герояў, якія былі б варты пераймання, якія паказвалі б прыклад, вучылі б, як жыць па-камуністычнаму. Станоўчаму персанажу — «зялёную вуліцу» ў нашу літаратуру! Вось заклік і патрабаванне сучаснасці да нашых пісьменнікаў.

Мікола БАДЗЮКОЎ,
настаўнік Бельскай школы.

Полацкі раён.

ЯШЧЭ РАЗ ПРА МУЗЫЧНАЕ ВЫХАВАННЕ

У новай праграме нашай партыі ўказваецца на неабходнасць стварэння ў агульнаадукацыйных школах такіх умоў, якія забяспечылі б высокі ўзровень гарманічнага развіцця падрастаючага пакалення сродкамі розных відаў мастацтва, у тым ліку музыкі. Аднак Міністэрства асветы БССР замест таго, каб праяўляць штодзённыя клопаты аб музычным выхаванні школьнікаў, правяло ў 1961—62 навучальным годзе рад мерапрыемстваў, якія зусім не садзейнічалі гэтаму.

У кастрычніку леташняга года Міністэрства асветы накіравала абласным органам народнай асветы і абласным фінаддзелам пісьмо, складзенае сумесна з Міністэрствам фінансаў БССР, якое па сутнасці адмяняла загад № 171 Міністэрства асветы БССР—«Аб мерах па паляпшэнню музычнай адукацыі вучняў школ і педагагічных навучальных устаноў». Гэты загад даваў права выкарыстоўваць сродкі на правядзенне факультатыўных заняткаў па спевах у восьмых—дзесятых класах і на аплату кіраўнікоў двух хораў у сярэдніх школах. У пісьме ж забаранялася выдаткоўваць грашовыя сродкі на працу хораў ва ўсіх школах, што займаюцца па новым навучальным плане, а таксама на арганізацыю факультатыўных урокаў музыкі. З тае прычыны, што большасць сярэдніх школ вобласці пачала займацца па новых планах, колькасць вучнёўскіх хораў рэзка скарацілася. Напрыклад, у Мінскім раёне ў 1961—62 навучальным годзе працавала пяць хораў замест 22-х у параўнанні з 1960—61 навучальным годам, а ў Чэрвеньскім раёне хоры наогул зусім не працавалі.

Паколькі факультатыўныя гадзіны па спевах у старэйшых класах былі ліквідаваны, дык зарплата настаўніка музыкі ў V—VIII класах цяпер не перавышае 20—25 рублёў у месяц. Вядома, што на такі аклад ні адзін кваліфікаваны педагог-музыкант не пойдзе працаваць (бо яму яшчэ даводзіцца выконваць вялікую грамадскую музычную работу ў школе). Вось чаму многія настаўнікі спеваў пакідаюць школы і бяруцца за кіраўніцтва мастацкай самадзейнасцю ў клубах, дамах культуры. На працягу 1961—62 года восем кваліфікаваных выкладчыкаў спеваў пакінулі школы Мінскай вобласці, а некаторыя пачалі працаваць па сумяшчэнню ў дзвюх—трох школах. У сувязі з тым, што большасць педагогаў-музыкантаў звольнілася са школ, значна знізіўся ўзровень пазакласнай выхаваўчай работы з піянерамі.

Нельга не расказаць тут і яшчэ пра адзін прыкры факт. Калі ў канцы 1961 года зацвярджалі штаты абласных інстытутаў удасканалення настаўнікаў, Міністэрства асветы скараціла пасаду метадыста па спевах. А ён жа з'яўляўся адзіным кампетэнтным у музыцы чалавекам, які памагаў нам сваімі парадамі, арганізоўваў творчыя семінары. Як ні дзіўна, міністэрства чамусьці вырашыла, што пытаннямі музычнай асветы вучняў могуць займацца метадысты... пазакласнай і пазашкольнай работы. У сапраўднасці ж гэта зусім не рэальная справа. Бо аб'ём пазакласнай і пазашкольнай работы настолькі вялікі і разнастайны, што ў метадыста не хопіць ніводнай свабоднай мінуты на наведанне ўрокаў спеваў і вывучэнне стану выкладання гэтага прадмета ў школах. Ставіць так пытанне—значыць цалкам абязглавіць усю метадычную работу па музычнай асвеце вучняў вобласці. Мы просім Міністэрства асветы рэспублікі пры зацвярджэнні новага бюджэту і штатаў на 1963 год абавязкова зноў увесці пасаду метадыста па спевах у інстытуце ўдасканалення настаўнікаў, а таксама вырашыць цэлы рад іншых пытанняў, звязаных з паляпшэннем музычна-эстэтычнага выхавання вучняў.

Л. ІВАШКА, Г. ДЭУСАВА, І. ШМУРАДКА, М. РАБІНЬ, Т. ГАПОНЕНКА, О. ЛАЗАР, Я. ЧАРЭНДА, А. КАРЭБА, І. ЮРКАВЕЦ, Л. МАРКОВІЧ,
настаўнікі спеваў школ Мінскай вобласці.

СНЕЖАНЬСКІ, ЮБІЛЕЙНЫ

ЧАСОПІСУ «ПОЛЫМЯ» — СОРАК ГОД

Вось ужо сорак гадоў паштальёны ў сваіх сумках штомесяц дастаўляюць падпісчыкам часопіс, які зараз апрануты ў двухкаляровую вокладку — чырвоны і зялёны, «Полымя». Амаль што кожны з нашых літаратараў быў сагрэты добрай творчай павагай і падтрымкай гэтага друкаванага вядомага органа Саюза пісьменнікаў БССР. Імёны адных з іх цяпер вядомы ва ўсім свеце, другія толькі пачынаюць шлях у вялікую літаратуру. Неўзабаве чытачы разгорнуць 12-ы, снежаньскі нумар, які можна назваць юбілейным. Кніжка у 190 старонак. 33 імёны. Вершы і апавяданні, аўтабіяграфічныя нататкі і крытычныя артыкулы, паэма і нарыс... Народны пісьменнік Беларусі Кандрат Крапіва і зусім малады аўтар першага тоненькага зборніка вершаў паэтэса Вера Вярба, лаўрэат Ленінскай прэміі Пятрусь Броўка і «навабранцы апошняга прызыву» Васіль Зуёнак і Казімір Камейша... Былы салдат, паранены на волжскіх берагах, Анатоль Вялюгін і тыя, хто ведае вайну па людскіх успамінах, — Рыгор Барадулін і Барыс Сачанка...

Гэта накладае свой адбітак і на творы, якія змяшчае ў сёлетнім снежні «Полымя». Тэмы надзённыя спалучаюцца з творчымі пошукамі ў гістарычных падзеях, у векапомных днях жыцця і змагання нашага народа. Подых сучаснасці, вобразна кажучы, — вось вятры, на якіх гарыць яркае полымя мастацкіх намаганняў пісьменнікаў — аўтараў часопіса.

Сёння наша газета знаёміць чытачоў з часткай таго, што, трэба спадзявацца, прынясе эстэтычную радасць сталым прыхільнікам і чытачам «Полымя» № 12 за гэты, 1962 год.

Пятрусь БРОЎКА

ЦХАЛІ

Я гляджу—навокал горы, быццам волаты пасталі,
З неба сінега над імі не спускаю прагных вач,
Быццам тысячамі пальцаў абдымае мяне цхалі,
Што з глыбінь зямлі грузінскай мне да сонца дзень і ноч.

Цхалі, з кожнай маёй клеткай у цябе свая размова.
Дзе надзёжна так бялела, надыходзіць раптам ціш.
Пухіркі на вуха шэпчуць: будзеш ты яшчэ здаровы,
Паглядзі, як крылы пальмаў заклікаюць цябе ўвыш.

Цудадзейнае ты, цхалі, з чым жа мог твою зраўняць!
Ты з грудзей зямлі выходзіш і чаруеш, нібы маг.
Як маланку нечаканую моц прыносяць грудзі маці,
Так і ты даеш мне сілу, каб ісці ў далёкі шлях.

ЗЕРНЕ

Вось і прыехала зерне дахаты перад зімою,
У засеку хвойным крапелькай спіць залатою,
Толькі сасновы памост — гэта родная глеба:
Сніцца зярняці ралля і блакітнае неба.

Сонца прамені, што зайчыкі ў полі жывыя,
Цёплыя сніцца яму дажджы веснавыя,
Як з пацалункамі іх вынікне ўвысь галавою,
Чырвонай іголкай, потым зялёнай страллою.

Разварушыцца, выкіне ўмёты колас,
Разам з братамі на ўвесь разгамоніцца голас,
Сокам нальецца, потым пачне палавець,
Будзе глядзець, як яго удымаюць дзеці.

Як узрастуць, як захаваюць ўсе ад мятлюгу,
Як пойдуць вясною па бацькавым кругу.

* * *

А я любіў за ўсё найболей
Пагутарыць ва ўсе гады.
Маўчаць не буду я ніколі,
Хоць вусны змоўкнуць назаўжды.

І хоць жа глыбамі цяжкімі
Зямля накрые з галавой,
Я буду гаварыць з усімі
Травінкай кожнай нада мной.

Я буду славіць вас, жывыя,
Заўсёды рады вас пачуць.
І веру, кроплі дажджавыя
Адказ мне ў сэрца прынясуць.

Раман ТАРМОЛА

* * *

Мапа звездана.
Больш апеты
Космас!
Думкі прыходзяць дзіўныя:
Уяўляецца мне ракетай
Наша вышка тэлевізійная.
На работу іду я раніцай,
Пагляджаю на вышку скоса.
Пагляджаю на вышку скоса
І баюся —
такое станецца:
Дрогне вышка —
і проста ў космас.
Бліскне ў небе ракеты долька —
І схаваецца тут жа ў хмарах.
На зямлі астанецца толькі
І я і мара.

Анатоль ВЯЛЮГІН

* * *

Лістапад
рэшту медзі
высыпаў.
Позна
ў лужынах
жоўкнуць агні.
Сэрца —
гэта не выспа,
забытая
ўдалечыні.
І па свеце
вядзе
бяссонніца.
Тужаць
ростані ў сасняку,
выглядаючы сонейка
на шырозным
зямным скразняку.
За крыжоўскімі мокрымі хвоямі
б'ецца блізка,
шуміць над табой
каркаломнымі хвалямі
Карыбскага мора прыбой.
Куба —
сёння не выспа,
забытая
ўдалечыні.
Ныюць раны старыя.
Не выспацца.
Пасінела.

Акно адчыні!
Куба ходзіць па Мінску —
барада і пацёрты берэт.
Поруч
поўную міску
у студэнцкай сталоўцы бярэ.
Пад вачамі густая сінеча
ад бяссонніцы,
як і ў мяне.
Усміхніся,
сустрэча!
Непагадзь скора міне.
Помню Брэст,
медны рокат перона
і фарты
у палоне травы:
Куба
сцяг баявы
прывезла
у музей абароны...
Там,
дзе
бою іржавыя рэшткі —
чуеш! —
той абароны працяг,
твой,
Рэспубліка,
сцяг
страпянуўся
у крэпасці Брэсцкай.

Андрэй АЛЕКСАНДРОВІЧ

БАБІНА ЛЕТА

Іду лясной стракатай нетрай
Ад Мінска вёрст за пяцьдзесят.
Звініць празрыстае паветра,
Дарогу мосціць лістапад.

Наўсцяж развесіў лес дрымотны
І без саюза мастакоў
Свае пейзажныя палотны,
Партрэты сосен і дубоў.

Без запрашальнага білета
Свабодны кожнаму ўваход.
Па просьбе бабінага лета
Адклалі гусі свой адлёт.

Расфарбавана ў гонар свята
Бяроза пышная; на ёй,
Абвіўшы плечы, шаль стракаты
Ліствой палае агнявой.

Я чую сціплы шолах вольхі
І як, зліваючыся з ім,
Гул правадоў высакавольтных
Плыве над лесам залатым.

Ад промняў сонца лес ірдзее,
Душа вачэй не адвядзе.
Такой карціннай галерэі
Яшчэ не бачыў я нідзе.

Рыгор СЕМАШКЕВІЧ

Магіла лётчыкаў

Зіхаціць абеліск. Няма агароджы—
Іх аддзяляць не трэба, няможна
Ад песень і сонца.

Ім, як жывым, усё гэта трэба.
Над імі ціха сінее неба
І зорныя ліўні.

І сэрцу верыцца, верыцца зноўку,
Што поле — стартавая пляцоўка
Для непакорных.

Іх сон часовы... Квітнее поплаў.
Устануць хлопцы з усмешкай цёплай
Насустрач сонцу.

Тады абеліск адсюль ракетай
Сарвецца, пойдзе над белым светам
Да новых зорак.

* * *

Прынеслі вяскоўцы з Іспаніі
Многа крывавых ран
І дзіўную, мужную песню
З прыпевам: «No pasaran!»
Песню, якая пахне
Ветрам і сонцам Гранады,
Якая грыміць,
Як грымелі
Мадрыдскія барыкады.
А я з сорак пятага,
А я з сорак пятага
Равеснік Дня Перамогі
І выбуху першага атамнага.
Сягоння вісіць
Над планетаю нашай
Гэтая бомба —
Мая равесніца страшная.
Устанем жа, аднагодкі,
І крыкнем за акіян
Людзям хіжым і подлым:
«No pasaran!»

Васіль ХОМЧАНКА

АПАВЯДАННЕ

ЧЫРВОНЫ МАК

Яго прозвішча мала хто ведаў. У гэтым горадзе ён быў для ўсіх дзядзька Раман, ці проста садоўнік. Жыў у маленькім доміку, які туліўся да самага яру, і вакол доміка з вясны да першага снегу былі адны кветкі. І ў доме каля вокан цвілі кветкі. Увесь год ішлі да садоўніка людзі па кветкі.

Калі яму споўнілася семдзесят год, грымнула вайна. Апоўдні над горадам праляцелі самалёты і скінулі на плошчу бомбы. Яны зруйнавалі скверык з фантанам і разбілі вокны ўсіх дамоў на плошчы. А праз чатыры дні ў гарадскім Доме культуры размясціліся фашысцкая ваенная камендатура і розныя другія акупацыйныя ўлады.

Толькі праз некалькі дзён гараджане асмеліліся выйсці на вуліцу. І калі хто трапляў на плошчу, то бачыў, як адзінока корпаўся там чалавек. Гэта быў садоўнік.

Па сваёй ахвоце працаваў ён з ранку да вечара. Расчышчаў заваленыя зямлёй клумбы, засыпаў ямы. Падыходзілі да яго немцы, паблажліва ляпалі па плячы, гаварылі: «Гут, гут. Карашо». Калі клумбы былі гатовы, ён рассеяў зерне нейкіх кветак, высадзіў расаду амарантаў, аксамітак, разяды... Потым насіў поўныя вёдры вады і палівaў клумбы.

Многія гараджане пры сустрэчы з садоўнікам злосна кідалі яму ў вочы: «Выслужваешся, вужака!» Стары маўчаў. Знаходзіліся і такія, што ўначы спрабавалі вытоптваць клумбы. Камендант выставіў на плошчы патруль і прыгразіў павесіць таго, хто псуе клумбы. Тады тыя ж невядомыя мсціўцы пабілі ў доме садоўніка ўсе вокны. Але стары ўпарта прыходзіў на плошчу, падварушваў глебу, падсяваў насенне, саджаў новую расаду. Здавалася, што тыя клумбы былі самым галоўным у яго жыцці. Кветкі ў сваім садзе і на двары ён павырываў і пасадзіў там гародніну.

Кветкі пайшлі ў рост, пачалі цвісці на клумбах. Запунсавелі аксаміткі і амаранты, распусцілі свае махры ляўкоі, дружна выбіліся сіватыя сцяблiны макаў. Макамі была засеяна самая вялікая дзялянка на скверы.

Над клумбамі, як калісьці ў мірныя дні, гудзелі пчолы, пырхалі матылькі. Ветрык разносіў па плошчы тонкі водар кветак.

Аднойчы раніцай зацвіў і мак. Ён успыхнуў крывава-чырвоным агнём адразу на ўсёй дзялянцы. Кожны макавы пялёстак быў нібы язычок полымя. Але самае незвычайнае заўважыў адзін хлопчык, які зірнуў на клумбу, залезшы на паркан. У хлопчыка ад хвалявання моцна затахкала сэрца. Ён саскочыў з паркана і колькі было сіл пабег, каб сказаць пра гэта людзям. Падышлі людзі і ўбачылі тое, што і хлопчык. Яны доўга стаялі каля клумбаў, нешта шэпчучы самі сабе. У людзей у вачах было шчасце.

Калі ўзыйсці на пагорак, што быў недалёка ад скверыка, то можна было прачытаць жывое, з чырвоных макаў слова:

«Ленін».

Цяпер, нарэшце, зразумелі людзі, дзеля чаго стараўся садоўнік дзядзька Раман. А зразумеўшы, даравалі яму ўсё, папрасілі прабачэння і ў той жа дзень ва ўсіх вокнах садоўнікавага дома паставілі шыбы.

А мак цвіў і цвіў. Адны кветкі асыпаліся, на змену ім расцвіталі другія, і слова «Ленін» не згасала. Прыходзілі жанчыны з дзецьмі, падымалі іх на рукі, і тыя, хто ўмеў чытаць па складах, вымаўлялі:

— Ле-нін.

І каму было цяжка, хто страціў веру ў перамогу, той ішоў на плошчу і чытаў гэтае аксамітнае і неўміручае слова, і яму рабілася лягчэй, зноў вярталася вера.

Аднойчы фашысцкі камендант выйшаў на балкон і прачытаў на клумбе тое слова. Як ашалелы, саскочыў ён уніз, і ўжо праз некалькі хвілін машына, поўная салдат, імчалася па вуліцы. Каля дома садоўніка спынілася. Салдаты разбілі замкнутыя дзверы, але гаспадара не знайшлі. Тады яны спалілі дом, а вярнуўшыся на плошчу, вырвалі на клумбе ўвесь мак.

Людзі сумна пазіралі на павялыя пялёсткі маку, якія разносіў па плошчы вецер. І раптам маленькая дзяўчынка, якая сядзела на плячах у бацькі, паказваючы на клумбы пальчыкам, прачытала:

— Ле-нін.

— Ленін, — прачыталі з ёю разам людзі.

Сінія і жоўтыя браткі, што раней былі заслонены макам, складалі гэтае неўміручае слова.

На другой клумбе гэтае слова складалі ружовыя аксаміткі. Між імі расла непрыкметная пахучая разяда, і таксама там можна было прачытаць: Ленін.

А старога садоўніка надзейна схавалі людзі. І жыў ён у іх аж да самага вызвалення горада.

Васіль СІДАРЭНКА

ЭЦЮД З МАЛЕНСТВА

Месяц лез, нібы злодзей,
Цераз шыбы ў хату к нам
І па сценах праводзіў
Кішэнным ліхтарыкам.

Я, малы, тады ў хаце
Спаць баяўся адзін:
Ноччу хворая маці
Сцерагла магазін.

Ад людзей чуў пра бацьку:
«Бацьку немец забіў...»
Месяц лазіў па хаце,
Нібы штосьці згубіў.

Потым печку абмацаў
Доўгай лапай, з двара,
Прымасціўся на лаўцы
І напіўся з вядра.

Потым знік у гародзе.
Я падумаў тады:
Ці не бацька заходзіў
К нам напіцца вады!..

Васіль ЗУЁНАК

УСПАМІН

Мачулішча...
Відаць, і пры Ярыле
Ільны ў нас сеялі, вымочвалі ў Мачыле.
Бель-кужаль прапі, ткалі, вышывалі,
Кашулі ў кайстры — напамінкам — клалі...
... Спадаюць ручаінкі — дзве дарожкі:
Блакітны лён і васількі-валошкі —
Узор няхітры, вышыты табою,
Што дзень і ноч не ведала спакою...
Завіхалася ды працавала,
Абнімала ды мілавала...
О, рукі...
Рукі ў ільняной старонцы —
Духмянасць поля і гарачнасць сонца...
Мачулішча...
Блакіт палёў, нябёс,
Блакіт вачэй —
блакіт туманны
Слёз.

Казімір КАМЕЙША

* * *

Каля возера,
дзе паблытаў сцежкі ласіныя лес,
Дуб плячысты, высокі —
ледзьве позіркам на вяршыню ўзлез.
У дрыготкі блакіт вады
Ападаюць даспелыя жалуды,
І да лозаў іржавых
кругі паволі плывуць,
Успамінамі кружачы галаву.
...Сырадоем прапахлы статак
у поле ганю,
На званках росаў звіню-звіню.
Туманы развяваю доўгім пугаўём
І свішчу-заліваюся салаўём.

І заўсёды трапляю-прыходжу сюды,
Дзе даспелыя падаюць жалуды...
Дуб мой!
Моцна зросся ты з роднай зямлёй.
Ёсць твой корань адзін і ў душы
маёй.
І калі буду дзесьці далёка
па свеце блукаць,
Гэты корань,
як добрая бацькі рука,
У край маленства пацягне —
ці вясна ці зіма.
Дык трымай маё сэрца
ля сэрца свайго,
Трымай!

ПІСЬМЕННІКІ ПРА СЯБЕ

АД МАЛЕНСТВА ДА СТАЛАСЦІ

Кандрат КРАПІВА

Нарадзіўся я яшчэ ў мінулым стагоддзі — 22 лютага (5 сакавіка) 1896 года ў вёсцы Нізок Уздзенскай воласці Мінскай губерні і павета. У сям'і майго бацькі, Кандрата Міхайлавіча Атраховіча, гэта была выдатная падзея: нарадзіўся наследнік. Спадчына, праўда, была не такая ўжо вялікая. Яна складалася з шасці дзесяцін прыдатнай і непрыдатнай зямлі ды таго не бог ведае якога набытку, што на гэтай зямлі можна было нажыць. Але бацьку не даваў спакою клопат—каму застанецца гэты нажыты цяжкай працай набытак. З васьмярых братоў і сясцёр, што нарадзіліся раней за мяне, у жывых засталіся дзве сястры. Адна з іх хутка памерла. Каб застрахаваць мяне ад такога ж лёсу, бабулькі параілі даць мне імя майго бацькі. Так і стаў я на ўсё жыццё Кандратам Кандратавічам. Як бы ўзрадаваліся бабулькі на тым свеце, калі б даведаліся, што я пражыў на свеце ўжо больш за шэсцьдзесят гадоў! І, вядома, палічылі б страшэннай няўдзячнасцю мае сатырычныя вершы пра ўсялякія забабоны.

Такім чынам, самае важнае для мяне адбылося — я з'явіўся на свет.

Далей усё пайшло сваім парадкам: насілі мяне ў калысцы на поле, пасля я сам хадзіў, ухапіўшыся за матчын падол, а ў калысцы насілі другога, потым пасвіў свіней, потым кароў.

У чатырнаццаць гадоў пайшоў за плугам і за касой. У сялянскай гаспадарцы заўсёды было шмат работы — цяжкай і лягчэйшай, і асноўным работнікам заўсёды патрэбны былі памочнікі. Прыходзілася і цяжка часамі, але я з удзячнасцю ўспамінаю сваіх бацькоў, якія навучылі мяне працаваць яшчэ ў маладым узросце, навучылі цаніць працу і паважаць людзей з мазольнымі рукамі Урэшце, у іх не было загадзя выпрацаванай праграмы працоўнага выхавання. Гэта рабілася само сабою, у сілу неабходнасці.

У сем гадоў я пачаў вучыцца ў царкоўна-прыходскай школе і за чатыры гады паспяхова яе скончыў. Бацька вырашыў, што гэтай прамудрасці аж занадта для таго, каб кіраваць гаспадаркай, у якой і да ста няма чаго лічыць. Але лёс распарадзіўся інача. У сям'і здарылася вялікае гора — памерла мая маці. Старэйшая сястра збіралася выходзіць замуж. Бацька разважыў, што без гаспадыні ніяк нельга, і ажаніўся другі раз...

Каб не было лішняй калатні ў сям'і, а галоўнае, каб захаваць у цэласці гаспадарку, якая прызначалася цяпер для новай сям'і, ён вырашыў мяне «вывесці ў людзі». І вось, пасля гадавога перапынку, я зноў пайшоў у школу. На гэты раз у апошні клас (тады называлася аддзяленне) народнага вучылішча ў мястэчку Узда. У наступным годзе я паступіў у другі клас чатырохкласнага гарадскога вучылішча ў мястэчку Стоўбцы Мінскай губерні. Вучыўся я нядрэнна, але гэтым і абмяжоўваўся мой культурны рост. Чытаць не было чаго, бібліятэка была вельмі бедная. Па гэтай прычыне я праз два гады перавёўся ў такое ж самае вучылішча ў мястэчку Койданава (цяпер Дзяржынск). Там вучыўся мой аднавясковец і сябар П. П. Герасімовіч, які спакусіў мяне расказамі аб прачытаных кнігах.

На працягу навучальнага года разы два—тры прыязджаў да мяне бацька, прывозіў мяшок бульбы, кілаграмы два круп і крыху сала — з такім разлікам, каб хапіла да наступнага яго прыезду. На апетыт я не скардзіўся, і аднастайнае меню не вельмі мне надакучала. Толькі потым, калі ў мяне пачалі псавацца зубы, я скеміў, што яно было занадта аднастайнае.

Да гэтага часу адносіцца і мая першая проба пяра. Помніцца, што з-пад гэтага неспрактыкаванага пяра, відаць, пад уплывам прачытаных твораў Лермантава, з'явіліся на свет лірычныя вершы з налётам «сусветнай тугі». Так, мне здавалася, павінна была выглядаць сапраўдная паэзія. Побач з гэтым, для хатняга ўжытку, я пісаў і эпіграмы на сваіх знаёмых. Заахвочаны добрай думкай выкладчыка літаратуры аб маіх літаратурных здольнасцях, я рызыкнуў паслаць адзін з твораў «высокага класа» ў часопіс, калі не памыляюся, «Жизнь для всех». Хутка я атрымаў адказ, што мой верш не можа быць надрукаваны, бо ён не мае дастатковай мастацкай каштоўнасці.

Вырашыўшы, што мае літаратурныя практыкаванні — марная справа, я пасля гэтага не браўся за пяро цэлых восем гадоў.

Гарадское вучылішча я скончыў у 1913 годзе. Бацька заявіў, што на гэтым яго клопаты аба мне скончыліся і што мне пара ісці на свой хлеб. Ён ужо і так вымушаны быў прадаць карову, каб заплаціць за маю адукацыю і справіць мне гарадскі касцюм. Але «свой хлеб» не так лёгка было здабыць. Гарадское вучылішча ніякай спецыяльнасці не давала. Лета я працаваў на гаспадарцы, а восенню, пазычыўшы ў суседа тры рублі, паехаў у Мінск здаваць экзамен на званне народнага настаўніка. На экзамене я ледзь не праваліўся, бо мне прыйшлося рашаць геаметрычную задачу на правіла, якога ў праграме гарадскога вучылішча не было. Усё ж я вярнуўся дадому з пасведчаннем у кішэні. Але быў ужо кастрычнік месяц, і месца настаўніка я ў тым годзе не атрымаў.

Зімой я ездзіў з бацькам у лес у заработкі, а вясной, пакуль тое месца, пайшоў працаваць на цагельню. Асноўным маім абавязкам было закідваць у мясілку размоклую гліну. За лета я нажыў ладныя мазалі, якія сваёй цвёрдасцю маглі паспрачацца з конскім капытом, і сорак рублёў грошай. Гэта быў першы «свой хлеб». З такой сумай у кішэні я адчуў сябе зусім незалежным чалавекам.

Тым часам і назначэнне прыспела — у земскае народнае вучылішча ў вёску Мнішана Пяршайскай воласці Мінскага павета. Але нядоўга мне прыйшлося сеяць «разумнае, добрае». Ужо з усёй сілай лютавала імперыялістычная вайна, і ў жніўні 1915 года мяне папрасілі пастаяць «за веру, цара і айчыну». К гэтаму часу рады кадравых афіцэраў ужо значна парадзелі, і начальства вырашыла, што я з'яўляюся зусім прыдатнай фігурай для таго, каб заткнуць адну з дзірак у афіцэрскім складзе. Пасля першапачатковай апрацоўкі ў палкавой вучэбнай камандзе, дзе старанныя служакі унтэр-афіцэры знялі з мяне першы слой вясковай шурпатасці, я быў накіраваны ў Гатчынскую школу прапаршчыкаў. Выявілася, што і мая невялікая адукацыя нешта значыла. Яна давала права на паступленне ў школу прапаршчыкаў. Праз тры месяцы я быў гатоў. Аб гэтым сведчылі не столькі мае вайсковыя веды, колькі новае афіцэрскае абмундзіраванне, рэвальвер у кабуры і шашка пры боку, якая з непрывычкі замінала мне хадзіць.

Вясну і лета 1916 года я праслужыў у 38-м запасным батальёне ў горадзе Асташкава. У якасці ўзводнага афіцэра я выходзіў на заняткі са старымі апалчэнцамі, якіх рыхтавалі для пасылкі на фронт. Некаторыя з іх былі разы ў два старэйшыя за мяне. І мне спачатку было няёмка, калі прыходзілася камандаваць: «В цепь! Ложись! Встать! Бегом!»—і да т. п. Урэшце, гэта часцей і лепш за мяне рабілі ўсё тыя ж служакі унтэр-афіцэры.

У вольны час я шмат чытаў, карыстаючыся тым, што ў горадзе была нядрэнная бібліятэка. Гэтаму спрыяла і маё знаёмства з асташкаўскімі гімназісткамі, якія часта дзяліліся са мной сваімі ўражаннямі ад прачытаных кніг.

З асаблівым пачуццём я ўспамінаю сясцёр Абакшыных. Гэтыя мілыя дзяўчаты, з якіх дзве ўжо настаўнічалі, былі дочкамі няўдачлівага заняпалага купца, чалавека грубага і непісьменнага. Ён рабіў уражанне чалавека, зусім разгубленага ад таго, што на яго галаву звалілася «няшчасце» ў выглядзе пяці дачок, кожнай з якіх трэба было прыдбаць пасаг. Але самі дочкі ставіліся да гэтага гумарыстычна, цалкам спадзеючыся на атрыманую адукацыю і яшчэ ўпотай, бадай, на сваю прыгажосць, бо некаторыя з іх былі сапраўды прыгожыя. З цёплым пачуццём і з засмучэннем я ўспамінаю і гарачыя спрэчкі аб прачытаных кнігах, і ціхія задушэўныя гутаркі. З засмучэннем таму, што некаторых з тых, хто быў мне асабліва дарагі, ужо няма на свеце.

У кастрычніку 1916 года я з маршавай ротай быў адпраўлены на фронт і апынуўся ў Румыніі, у 494-м Вярэйскім стралковым палку ў той момант, калі нашы патрапаныя часці пад націскам праціўніка адыходзілі з Дабруджы.

Там я ўпершыню атрымаў баявое хрышчэнне, не раз бываў у сур'ёзных пераплётах, зусім не ведаючы, што гэта толькі кветачкі і што наперадзе яшчэ не адна вайна і не адзін пераплёт.

Звяржэнне самадзяржаўя для далёкага Румынскага фронту было нечаканай і тым больш хвалюючай падзеяй. Салдаты і большасць афіцэраў, асабліва афіцэраў ваеннага часу, узрадаваліся, чакаючы блізкага канца абрыдлай вайны. Але ішлі тыдні і месяцы, а канца вайны ніхто не аб'яўляў. Наадварот, хадзілі ўпартыя чуткі аб тым, што рыхтуецца новае генеральнае наступленне. Аднак прымусіць салдат ісці ў наступленне ўжо ніякая сіла не магла. Лозунг «далоў вайну» быў самым папулярным сярод салдат. Усё выразней выступалі на першы план палітычныя пытанні, якія горача абмяркоўваліся ў акопах і на шматлікіх мітынгах. Усё больш рэзка выяўляліся класавыя супярэчнасці ў арміі. Шматлікія выпадкі непадпарадкавання начальству гаварылі аб тым, што ранейшая палачная дысцыпліна больш не дзейнічае.

Без дастатковай інфармацыі аб тым, што адбываецца ў сталіцы і іншых цэнтрах краіны, цяжка было арыентавацца ў палітычных падзеях. Не было ў мяне і такога блізкага чалавека, які мог бы ўсё растлумачыць. Аднак адчувалася, што такое няпэўнае становішча доўга не можа існаваць, што нехта недзе павінен зрабіць рашучы крок. Настроі салдат былі мне блізкія і зразумелыя. Гэта ж у пераважнай большасці былі тыя самыя сяляне ў шынялях, з якімі мяне звязвалі кроўнае сваяцтва і агульныя класавыя інтарэсы. З салдатамі свае роты ў мяне былі добрыя адносіны. Помню нават, што я быў выбран імі ў нейкі камітэт, але ў які іменна, ужо не помню.

Тым часам наш полк, значна патрапаны ў зімніх баях, быў адведзены ў тыл, і лета прайшло ў чаканні далейшых падзей. Восенню я захварэў на брушны тыфус.

Вярнуўся я ў полк ужо пры Савецкай уладзе. Старой царскай арміі і маёй службе ў ёй прыйшоў канец. Хутка выйшаў загад галоўнакамандуючага Крыленкі аб дэмабілізацыі з арміі настаўнікаў, якія павінны былі вярнуцца да свае працы. Гэта было якраз тое, аб чым я марыў. Зняўшы афіцэрскія пагоны (да таго часу я ўжо быў паручнікам, бо за кожныя тры месяцы прабывання на фронце ў старой арміі прыбаўляўся новы афіцэрскі чын), я стаў прабірацца дадому і праз паўтара месяца, у лютым 1918 года, быў ужо ў родным Нізку.

Апынуўшыся на роднай бацькаўскай зямлі, якая тады здавалася мне самым надзейным прыстанішчам, я адчуў сябе больш упэўнена. Аднак немцы дагналі мяне і тут.

Праз некалькі дзён імі была акупіравана Беларусь па Днепр. Вясну і лета я працаваў на гаспадарцы разам з бацькам. Толькі пасля выгнання акупантаў, у лістападзе 1918 года, зноў змог вярнуцца ў школу. На гэты раз настаўнічаў у пачатковай школе ў вёсцы Каменка Уздзенскай воласці. Тут давялося перажыць і другую акупацыю — белапольскую. У ліпені 1920 года белапалякі былі выгнаны, а ў жніўні я як камандзір запасу быў ужо зноў у арміі, на гэты раз у Чырвонай. Служыў у якасці камандзіра ўзвода ў 16-м запасным палку, у 28 стралковым, на паліткурсах 10-й брыгады па падрыхтоўцы малодшага камсаставу і даўжэй за ўсё ў школе па падрыхтоўцы малодшага камсаставу 4-й дывізіі.

У гэты час у мяне ўжо былі жонка і сын. Ажаніўся я ў 1919 годзе з дзяўчынай з свае вёскі Аленай Канстанцінаўнай Махнач, з якой пражыў у добрай згодзе ўжо сорак тры гады і маю намер працягваць далей.

Ратуючыся ад праследавання свякрові, жонка прыехала з малым сынам да мяне ў Мінск, дзе знаходзілася школа, у якой я служыў. Жылі мы ў вельмі цяжкіх умовах. У нас быў пакой у нейкім паўжылым памяшканні, у якім і намёку не было на якую-небудзь мэблю. Сядзелі мы на сасновых калодках, спалі на падлозе, а дзіцяці замест калыскі служыла збітая з грубых дошак скрынка. За драўлянымі перагародкамі заўсёды скрэбліся і грызліся пацукі. Ноччу яны выходзілі з сваіх сховішчаў, знішчалі ўсё, што знаходзілі прыдатнага для яды, завалакалі ў свае норы дзіцячыя шапачкі і нават пялёнкі. Адзінай уцехай для нас была прыказка, што з мілым і ў шалашы рай. Затое сапраўдным раем здаўся нам пакой, які праз некаторы час атрымалі мы ў папоўскім доме.

У гэты перыяд адбылася падзея, якая вызначыла мой далейшы жыццёвы шлях: пасля васьмігадовага перапынку я зноў узяўся за пяро. На гэты раз я не ставіў сабе задачы пісаць высокамастацкія творы. Мною валодала не «сусветная туга», а простае жаданне ўмяшацца ў жыццё і сёе-тое ў ім папраўіць. Пачаў я з простай газетнай карэспандэнцыі. Напісаў некалькі фельетонаў на бытавыя і палітычныя тэмы. Пісаў на рускай мове. Некаторыя з гэтых фельетонаў былі надрукаваны ў газеце «Красноармейская правда». У рэдакцыю гэтай газеты я паслаў сшытак сваіх вершаў, і праз некаторы час у газеце быў змешчан спрыяльны артыкул пад назвай «Паэт-камандзір».

Такая ўвага мяне нават крыху здзівіла, але галавы не закружыла. Я не думаў стаць калі-небудзь сапраўдным пісьменнікам.

Пераехаўшы ў Мінск (гэта было ў 1922 годзе), я ўпершыню ўбачыў наклееную на сцяну беларускую газету «Савецкая Беларусь». У ёй быў надрукаваны падпісаны ініцыяламі сатырычны верш. Прачытаўшы яго, я падумаў, што і сам, бадай, змог бы напісаць такі. Падумаў і паспрабаваў. Па-беларуску я, праўда, да таго часу не пісаў, але жывую беларускую мову ведаў добра. Праз ноч верш (фельетон на злабадзённую палітычную тэму) быў гатоў.

Раніцой я занёс яго ў рэдакцыю і, аддаўшы супрацоўніку, хуценька пайшоў, баючыся, каб не пачалі чытаць пры мне. Назаўтра з заміраннем сэрца я падыходзіў да таго рога вуліцы, дзе на сцяне звычайна наклейвалася газета «Савецкая Беларусь». І як жа я рад быў, калі ўбачыў свой твор надрукаваным без ніякіх паправак! З таго часу мае сатырычныя вершы часта з'яўляліся на старонках «Савецкай Беларусі».

Разам з гэтым расла і мая папулярнасць паэта-сатырыка.

У Мінску я стаў паступова далучацца да літаратурнага жыцця, пазнаёміўся з некаторымі маладымі беларускімі пісьменнікамі. З асалодай чытаў творы і тады ўжо слаўных беларускіх паэтаў Янкі Купалы і Якуба Коласа. Раней у мяне не было такой магчымасці. Знаёмства з беларускімі класікамі канчаткова пераканала мяне, што добрыя творы можна пісаць і на беларускай мове. А ёю я валодаў лепш, чым рускай.

Тым часам скончылася мая служба ў Чырвонай Арміі. У кастрычніку 1923 года я дэмабілізаваўся і разам з жонкай і сынам паехаў у Нізок да бацькі, не маючы яшчэ пэўных намераў адносна далейшага. Папраўдзе кажучы, мне страшнавата было адрывацца ад зямлі. На літаратурны заработак я разлічваць не мог. (За ўсе мае вершы пры ад'ездзе з Мінска мне выплацілі акордам — трыццаць рублёў). Зарплата настаўніка — дваццаць тры рублі ў месяц — таксама здавалася мне недастатковай, каб пра-

(Заканчэнне на 4-й стар.)

Вера ВЯРБА

* * *

Усё ў жыцці здаецца простым,
На ўсё вы знойдзеце прычыны.
Як гэта цяжка— быць дарослай,
Як гэта цяжка — быць жанчынай,

Насустрач плёткам і абразам
Пранесці горда твар прыгожы,
Затое быць з каханым разам,
І ў гэтым толькі шчасце, можа...

А потым старасць, потым восень,
Хаваеш першыя маршчыны.
Хоць у вачах і тая ж просінь,
Ды сэрца ные без прычыны.

Дачка сама адрэжа косы,
І расказаць ёй немагчыма,
Як будзе цяжка жыць дарослай,
І ў колькі раз цяжэй—жанчынай.

СУСТРЭЧЫ З ЧЫТАЧАМІ

Гэты месяц даволі багаты на сустрэчы чытачоў з беларускімі пісьменнікамі. Яны адбыліся ў кнігарнях, палацах культуры, бібліятэках, воінскіх часцях Мінскага гарнізона. Пісьменнікі чыталі творы, дзяліліся задумамі, праводзілі гутаркі, адказвалі на пытанні аматараў літаратуры. Так, адна з сустрэч адбылася ў Беларускім дзяржаўным універсітэце. Другая — у Магілёўскім педагагічным інстытуце. Трэцяя была наладжана Мінскім Палацам культуры прафсаюзаў. У сувязі з 45-годдзем Савецкіх Узброеных Сіл, якое адзначаецца ў лютым наступнага года, ваенная камісія Саюза пісьменнікаў БССР запланавала рад сустрэч празаікаў і паэтаў з салдатамі і афіцэрамі Беларускай ваеннай акругі. У салдацкіх клубах і дамах афіцэраў выступілі А. Махнач, С. Грахоўскі, Е. Лось, М. Аляксееў, Я. Садоўскі і іншыя.

Адбылася сустрэча пісьменнікаў з чытачамі ў Цэнтральным кніжным магазіне. Гэта была звычайная традыцыйная сустрэча, якая яшчэ раз пацвердзіла вялікую любоў працоўных да роднай літаратуры. З цёплым словам да пакупнікоў звярнуўся Я. Брыль. Затым паэты Б. Спрынчан, Р. Няхай, С. Грахоўскі чыталі вершы. У сустрэчы прынялі ўдзел А. Кулакоўскі, П. Кавалёў, А. Асіпенка. Пісьменнікі давалі аўтографы, расказвалі пра творчыя планы. На гэты раз, як і ў мінулыя сустрэчы, адчувалася, што тыражы беларускіх выданняў занадта малыя. Так, напрыклад, на паліцах было толькі некалькі экземпляраў двухтомнага выдання Я. Брыля. З крыўдай гаварылі работнікі аддзела мастацкай літаратуры, што іншы раз не могуць задаволіць жаданні пакупніка. Узяць хоць бы такі факт. Даведнік «Пісьменнікі Савецкай Беларусі» быў выдадзены некалькі год назад. Ён разышоўся. Цяпер варта было б падумаць аб яго перавыданні. Кніга вершаў А. Бялевіча «Вясёлка над полем» выдадзена тыражом у 2 385 экземпляраў. Каля паўтары тысячы кніг узялі бібліятэчныя калектары. Астатнія трапілі ў кнігарні, якіх у рэспубліцы больш 500. Вось і атрымліваецца па дзве кніжкі на кнігарню.

З кожным годам расце попыт на мастацкую літаратуру. Пра гэта гаварылі чытачы з пісьменнікамі ў сяброўскіх гутарках. Пра гэта сведчаць і самі сустрэчы.

К. ІЛЬІН.

РАДЫЁДЗЕНЬ БЕЛАРУСІ

Да 40-годдзя ўтварэння Саюза Савецкіх Сацыялістычных Рэспублік Усесаюзнае радыё арганізавала «Радыёфестываль саюзных рэспублік». У перадачах расказваецца аб жыцці і натхнёнай працы працоўных братніх рэспублік. Адбыўся і радыёдзень Беларусі.

Слухачы пазнаёміліся з жыццём Героя Сацыялістычнай Працы, адной з першых трактарыстак Беларусі Ганны Данілаўны Каліва. Перадавікам вытворчасці рэспублікі была прысвечана гутарка пад назвай «Абагнаўшы час».

Аб людзях, з якімі давялося сустракацца Якубу Коласу, калі ён ствараў трылогію «На ростанях», аб жыцці палешукоў, аб зменах, што адбыліся на Палессі за гады Савецкай улады, расказвалася ў перадачы «Па слядах коласаўскіх герояў». Радыёкампазіцыя «Год нараджэння 1922» расказвала аб равесніках утварэння Савецкага Саюза.

І ў заключэнне праграмы слухачы з цікавасцю праслухалі радыёкампазіцыю спектакля па п'есе А. Маўзона «Пад адным небам» у выкананні артыстаў Дзяржаўнага рускага драматычнага тэатра БССР імя М. Горкага.

С. ДУБЯЛІР.

МУЗЕЙ КУЗЬМЫ ЧОРНАГА

Капыльшчына. Радзіма Кузьмы Чорнага. Тут шануюць памяць выдатнага беларускага пісьменніка. У калгасных бібліятэках творы К. Чорнага карыстаюцца вялікім попытам. А нядаўна настаўнікі Цімкавіцкай сярэдняй школы вырашылі стварыць музей К. Чорнага.

Летам каля школы вырас асобны домік, збудаваны рукамі настаўнікаў і вучняў. І вось днямі тут закончыліся апошнія работы: пастаўлена паравое ацяпленне, падагнаны дзверы і вокны.

Вялікую работу па зборы экспанатаў будучага музея правялі вучні. Яны звярнуліся да музеяў рэспублікі з просьбай аказаць дапамогу ў зборы матэрыялаў. Хутка ў Цімкавічы пачалі паступаць пісьмы і бандэролі. Жонка К. Чорнага даслала фотакопіі першых выданняў кніг пісьменніка і фотаздымкі. З музея Я. Купалы таксама прыйшлі фотаздымкі. Настаўнік Цімкавіцкай школы І. Аляксандраў намаляваў партрэт пісьменніка. Многія вучні прынеслі кнігі К. Чорнага. У гэтым месяцы музей адчыніць дзверы для наведвальнікаў.

І. ПЯТРОЎ.

Дэкада самадзейнага мастацтва

1. У час перапынку народны артыст СССР Рыгор Раманавіч Шырма пазнаёміўся з удзельнікамі харавога калектыву калгаса «Гігант» Лідскага раёна. 2. Выступае ансамбль дудароў г. Капыля. 3. Запявае Іосіф Аляксандравіч Моніч — удзельнік вакальнага квінтэта мастацкай самадзейнасці калгаса «Новае жыццё» Карэліцкага раёна.

Фота Ул. КРУКА.

ДОБРАЙ ДАРОГІ, КНІГА!

КНІГА выйшла ў свет. Яшчэ ўчора яна ляжала ў друкарні, а сёння яе перагортваюць пакупнікі ў магазіне.

...Вароты рэспубліканскай аптова-гандлёвай базы на вуліцы Чапаева ў Мінску рэдка зачыняюцца. Звыш 30 кантэйнераў штодзённа разгружаюцца і нагружаюцца тут. Адзіны груз у іх—кнігі.

Экспедзіраванне кніг, улік заказаў, адпраўка прадукцыі на месцы — усім гэтым заняты работнікі базы. Яны ў кожны момант могуць даць вам дакладную даведку, якім тыражом выдадзена кніга, куды яна паслана, колькі прададзена і колькі засталося. База — галоўны пункт, праз які праходзіць кніжны паток.

Мы ў кабінеце дырэктара рэспубліканскай аптова-гандлёвай базы Галоўкнігагандлю Івана Сямёнавіча Кабанава.

— Некалькі год назад, — гаворыць ён, — у рэспубліцы было некалькі выдавецтваў. Кнігі яны выпускалі без уліку попыту, іншы раз дубліравалі адно другое. Вынікі гэтага добра былі відны на складах. Толькі ў нас «асела» нерэалізаванай літаратуры ў старых грошах на 12 мільёнаў рублёў. І хаця зараз рэшту гэтую ўдалося напалавіну скараціць, усё роўна цэлыя карпусы яшчэ заняты нерэалізаванай прадукцыяй.

Цяпер выдавецтвы ўзбуйнены, наведзены парадак у вызначэнні тыражоў, строга ўлічваецца попыт чытачоў. Гэта дало сябе знаць на кніжным гандлі. Нерэалізаваная прадукцыя значна паменшылася. Мы прымаем усе меры, каб яе зусім не было.

На кніжную базу пераведзены асартыментны аддзел Галоўкнігагандлю. Ён заняты не толькі тым, што вядзе абагульненне заказаў, але і актыўна прапагандуе нашу літаратуру за межамі рэспублікі. Таццяна Аркадзьеўна Бойка, старшы таваразнаўца, сёлета пабывала на кніжных кірмашах у Кіеве і Душанбе. Удалося рэалізаваць вялікую колькасць літаратуры, якая выпушчана нашымі выдавецтвамі.

Больш цеснымі сталі нашыя сувязі з кнігагандлямі іншых рэспублік і абласцей. Толькі за апошнія месяцы мы накіравалі буйныя партыі літаратуры ў Днепрапятроўск, Кемерава, Смаленск.

— А якія фінансавыя вынікі года?—пытаемся мы.

— Кніжная база на гаспадарчым разліку. За 10 месяцаў гэтага года мы не толькі выканалі план па прыбытках, але і атрымалі накапленні ў суме 25 тысяч рублёў. У мінулым годзе накапленні складалі 12 тысяч рублёў.

...85 чалавек працуюць на базе. Складскія памяшканні займаюць плошчу ў 2.400 квадратных метраў. Ідзём па гэтаму своеасабліваму кніжнаму гарадку.

Склад № 1. Адсюль ва ўсе канцы рэспублікі і за яе межы адпраўляюцца кантэйнеры з навінкамі палітычнай, сацыяльна-эканамічнай, мастацкай літаратуры. У канторцы загадчыка склада Аляксандра Кугеля — Чырвоны сцяг. Гэта пераходны сцяг базы. 15 гадоў загадвае Кугель складам і за гэты час у яго не было ніводнага выпадку браку. Які можа быць брак? Які хочаце. Пераблытаны назвы, недаслана некалькі экземпляраў, дрэнна зроблена ўпакоўка... У такіх выпадках на складах і ў магазінах пішуць акты-прэтэнзіі, вяртаюць частку тавару, база вымушана рабіць дадатковыя адпраўкі. Але склад Кугеля таму і трымае Чырвоны сцяг. што ў яго браку не бывае. І не толькі браку. Кожны месяц склад выконвае і перавыконвае план.

Пераходны вымпел базы — у работнікаў склада № 4, склада школьна-пісьмовых і канцылярскіх прылад.

Ужо шмат гадоў тут няма недахопаў, нават мізэрных. На кніжныя базы не распаўсюджваецца сістэма «ўсушак» і «ўтрусак», шматгадовы «ажур» тут можа быць забяспечаны толькі за кошт дакладна наладжанай працы і сумленнасці калектыву...

На другім паверсе вялікага складскога корпуса — аддзел замежных адпраўленняў. З году ў год расце колькасць беларускіх кніг, што па заказах «Міжнароднай кнігі» накіроўваюцца за мяжу. Дзяўчаты, якія з асаблівай стараннасцю ўпакоўвалі паштовыя бандэролі з замежнымі адрасамі, паведамілі нам, што ў 1961 годзе колькасць адасланай за мяжу літаратуры дасягнула 105.177 экземпляраў, а кошт яе склаў 78 тысяч рублёў. За дзесяць месяцаў гэтага года накіравана кніг на 76 тысяч рублёў.

51 краіна свету атрымлівае нашыя выданні.

У мінулым годзе за мяжу былі пасланы творы 72 беларускіх аўтараў. У гэтым годзе лік аўтараў і назваў значна ўзрос.

Наша падарожжа заканчваецца «складам-халадзільнікам». Не, ацяпленне на базе працуе нармальна. «Халадзільнікам» склад завуць таму, што тут «замарожаны» тыя мільёны, пра якія Іван Сямёнавіч Кабанаў гаварыў у пачатку нашай гутаркі.

Сапраўдныя горы з кніг, пакункі, скрыні, вузкія праходы і зноў штабялі, стосы... Падыходзім бліжэй, бяром адну з кніг. «М. А. Безбародаў. Нарысы па гісторыі хіміі і тэхналогіі сілікатаў у Расіі. Акадэмія навук БССР. 1950 г.». Тыраж кнігі — 3.500 экземпляраў, 2.214 з іх вось ужо 12 год ляжаць на базе.

Можа і была патрэба ў выпуску кнігі В. А. Міхайлоўскага «Флора Палескай нізіны», але, безумоўна, не тыражом у 2.500 экземпляраў. Большая палова гэтага тыража не распрададзена, хоць кнізе — дзевяць год.

Мёртвым грузам «аселі» на складзе 1.736 экземпляраў кнігі І. Ф. Гаркушы «Глебазнаўства».

Шануе ў Мінску маскоўскаму літаратару А. Шараву. Вучэбна-педагагічнае выдавецтва БССР выпусціла ў 1954 годзе яго кнігу «Жыццё перамагае». Кнігагандаль да гэтага часу не можа рэалізаваць яе. А Дзяржаўнае выдавецтва БССР зноў выдала Шарава. У кнігу «Супраць смерці» ўвайшла і аповесць «Жыццё перамагае». Работнікі базы зрабілі ўсё, каб распаўсюдзіць стотысячны тыраж, але звыш 25 тысяч кніг яшчэ ляжыць. Цікава, што ў Маскве Шараў выдадзены меншым тыражом, чым у нас.

З цяжкім пачуццём пакідаеш «халадзільнік». 1.200 тысяч рублёў выкінуты на вецер людзьмі, шчодрымі за кошт дзяржавы! Колькі сапраўды патрэбнай літаратуры магло б быць надрукавана на гэтай паперы, колькі марна затрачана працы. Нават месца, якое займае «мёртвы груз», каштуе грошы, бо непрадукцыйна ж выкарыстоўваюцца дзесяткі метраў складской плошчы.

...Працоўны дзень на базе ў разгары. Вось з канторы выбег нехта з накладнымі, грузчыкі разгружаюць кантэйнеры, у вароты ўязджаюць машыны. Тысячы экземпляраў кніг прыбываюць на базу, тысячы іншых сёння пакінуць яе.

Добрай дарогі табе, кніга!

М. МАРЦІНКОЎСКІ.

(Заканчэнне. Пачатак на 3-й стар.)

АД МАЛЕНСТВА ДА СТАЛАСЦІ

жыць з сям'ёй. І я вырашыў астацца на гаспадарцы.

Трыццаць рублёў ганарару аддаў на пакупку лесу і стаў з бацькам сеч і вывозіць яго, каб пабудаваць новую хату. Але вельмі хутка прыйшлося пераканацца, што ў бацькаўскім доме я цяпер лішні. У бацькі была новая сям'я. Другая яго жонка — слабая і хваравітая — памерла, пакінуўшы дзяўчынку. Бацька ажаніўся трэці раз і ўзяў сяброўку жыцця, якая не магла паскардзіцца на сваё здароўе. Ранейшы бацькаў намер — пакінуць гаспадарку для малодшых дзяцей — застаўся ў сіле, і новая мачаха з усёй рашучасцю пачала яго ажыццяўляць, карыстаючыся для гэтага кожным зручным і нязручным выпадкам.

Восенню 1924 года я пакінуў бацькаўскі дом і пераехаў з сям'ёй у суседнюю вёску Астравок, куды мяне назначылі настаўнікам.

Тым часам успомнілі пра мяне ў Мінску, дзе ўжо існавала пісьменніцкая арганізацыя «Маладняк». Не бачачы больш на старонках газеты маіх вершаў і баючыся, каб я зусім не заглух у вёсцы, сябры пачалі клікаць мяне ў Мінск, абяцаючы падшукаць прыдатную работу.

Пасля доўгага роздуму я ў маі 1925 года пераехаў у Мінск і стаў працаваць інструктарам Цэнтральнага бюро краязнаўства пры Інстытуце беларускай культуры. Працуючы на гэтай пасадзе, я часта выязджаў у мясцовыя краязнаўчыя арганізацыі. Гэта спрыяла больш грунтоўнаму азнаямленню з прыродай розных куткоў Беларусі, бытам насельніцтва, выдатнымі асаблівасцямі беларускіх гарадоў.

Разам з тым я стаў больш пісаць, і мае вершы часцей, чым дагэтуль, пачалі з'яўляцца на старонках беларускіх газет. Між іншым, у гэты перыяд я стаў аваладваць новым для мяне літаратурным жанрам — байкай.

Пастунова я ўсё больш уцягваўся ў літаратурнае жыццё, прыслухоўваўся і прыглядаўся да таго, што адбывалася ў пісьменніцкім асяроддзі.

У беларускую літаратуру прыйшло маладое паслярэвалюцыйнае пакаленне. Арганізацыя «Маладняк» налічвала каля пяцісот чалавек. У пераважнай большасці гэта былі не стваральнікі літаратуры, але гарачыя яе прыхільнікі і нястомныя папулярызатары. Былі, вядома, і па-сапраўднаму таленавітыя людзі, якія ў далейшым унеслі значны ўклад у развіццё беларускай савецкай літаратуры. У працэсе гэтага не толькі літаратурнага, але і агульнакультурнага ўздыму не абышлося і без «бурапены», як некаторыя іранічна называлі тады крыклівыя дэкларацыі, пагоню за знешнім эфектам і ўсялякія фармалістычныя выкрутасы. Нялёгка мне, навічку, ва ўсім гэтым было разабрацца, але здаровая сялянская развага часта дапамагала адрозніваць важкае зерне ад мякіны і пустазелля.

У 1926 годзе, калі мне было ўжо трыццаць гадоў, я паступіў у Беларускі дзяржаўны універсітэт. Гэта дало магчымасць запоўніць вялікі прабел у маёй адукацыі.

Праз некаторы час я быў ужо не толькі слухачом і сведкай гарачых спрэчак у сценах універсітэта, але і сам прымаў у іх актыўны ўдзел. А спрэчкі ўсё разгараліся. Яны прывялі ўжо ў 1926 годзе да расколу «Маладняка» і выхаду з яго складу групы пісьменнікаў, якія аб'ядналіся ў літаратурнай арганізацыі «Узвышша». У ліку іх быў і я.

Я не магу тут падрабязна спыняцца на ідэйных пазіцыях кожнай з гэтых арганізацый, на іх творчых прынцыпах. Гісторыкі беларускай літаратуры зробяць гэта лепш за мяне. Што да прычын, якія падштурхнулі мяне выйсці з «Маладняка», то асноўнай было тое, што такая масавая арганізацыя, як мне здавалася, не стварала ўмоў для сур'ёзнай творчай працы, што пагоня за колькасцю членаў прыводзіла да зніжэння запатрабаванняў, якія прад'яўляліся членам арганізацыі. Не падабаліся мне і багемскія настроі, якія мелі месца сярод маладнякоўцаў.

Аднак не знайшоў я задаваленне і ў арганізацыі «Узвышша». У ёй было шмат таленавітых паэтаў і пісьменнікаў, сярод іх Змітрок Бядуля, Кузьма Чорны, Пятро Глебка, Уладзімір Дубоўка, Максім Лужанін, але атмасфера ва «Узвышшы» не спрыяла творчаму росту. Давалі сябе адчуваць налёт фальшывага акадэмізму, што мне асабліва не падабалася, адарванасць ад масавага культурнага руху, ад надзённых задач сацыялістычнага будаўніцтва.

Хутка выявілася, што гучнымі фразамі аб стварэнні высокамастацкіх твораў некаторыя члены «Узвышша» наўмысле прыкрывалі адыход ад рэчаіснасці. Нацыяналістычныя тэндэнцыі, якія праяўляліся і ў творчасці некаторых членаў «Маладняка», ва «Узвышшы» праявіліся яшчэ больш выразна. Ідэйныя скажэнні і памылкі «Узвышша» былі жорстка раскрытыкаваны грамадскасцю і ў першую чаргу членамі існаваўшага ўжо ў той час БелАППа. Пры гэтым не абышлося і без вульгарызацыі ў ацэнцы творчасці паасобных пісьменнікаў з «Узвышша», але ў цэлым крытыка пайшла на карысць. Яна памагла большасці членаў «Узвышша» ўсвядоміць свой творчы шлях і шукаць выхаду з фальшывага становішча, у якім яны апынуліся. У выніку вострых рознагалоссяў з «Узвышша» была выключана група членаў, якая асабліва ўпарта абараняла старыя пазіцыі, а ў 1931 годзе «Узвышша» аб'явіла аб самаліквідацыі.

У выніку пастановы ЦК ВКП(б) «Аб перабудове літаратурна-мастацкіх арганізацый» і стварэння адзінага Саюза савецкіх пісьменнікаў была знойдзена новая арганізацыйная форма, якая спрыяла кансалідацыі і творчаму росквіту ўсіх пісьменнікаў, што стаялі на платформе Савецкай улады.

Адчуваць сябе не «папутнікам», а паўнапраўным членам пісьменніцкай сям'і было для мяне вялікім маральным задаваленнем.

У 1930 годзе я скончыў універсітэт (літаратурнае аддзяленне педфака) і вырашыў далей жыць літаратурнай працай.

На працягу чатырох год, з 1932 па 1936, я працаваў загадчыкам аддзела ў рэдакцыі часопіса «Полымя рэвалюцыі».

Пастунова я звыкся з думкай, што пісьменніцкая праца будзе асноўнай у маім жыцці. К часу стварэння Саюза савецкіх пісьменнікаў ужо было выдадзена некалькі зборнікаў маіх сатырычных вершаў і баек, напісана першая (і адзіная) кніга рамана «Мядзведзічы» і першая мая п'еса «Канец дружбы», пастаўленая Тэатрам імя Янкі Купалы. Пасля пастаноўкі гэтай п'есы я грунтоўна «заграз» у драматургіі на шкоду іншым жанрам. Драматургія патрабуе шмат напружанай працы і нерваў. Часта цяжэй за ўсё драматургу прыходзіцца тады, калі п'еса ўжо напісана. Тым не менш жанр гэты мае асаблівыя прывабныя ўласцівасці і моцна трымае пісьменніка ў палоне, так што нават пасля цяжкіх расчараванняў з ім не лёгка расстацца.

У 1937 годзе мною была напісана другая п'еса — «Партызаны», прысвечаная партызанскай барацьбе беларускага народа з белапольскімі акупантамі. Яна была пастаўлена Тэатрам імя Янкі Купалы і некаторымі іншымі тэатрамі.

Самы вялікі поспех выпаў на долю трэцяй маёй п'есы — сатырычнай камедыі «Хто смяецца апошнім», напісанай у 1939 годзе. За яе ў 1941 годзе мне была прысуджана Дзяржаўная прэмія.

У 1939 годзе я быў прызваны ў армію і ў якасці камандзіра стралковай роты прымаў удзел у паходзе за вызваленне Заходняй Беларусі, а потым у вайне з Фінляндыяй. На лініі Манергейма, у надзвычайна суровых умовах зімы 1939—1940 года, я ўпершыню пазнаёміўся з такімі навінкамі сучаснай вайны, як доты, з якіх гэта праславутая лінія і складалася.

У красавіку 1940 года я быў выбраны ў члены-карэспандэнты Акадэміі навук Беларускай ССР, і гэта накладвала на мяне абавязак прымаць больш актыўны ўдзел у рабоце акадэміі. Да гэтага часу я прымаў толькі некаторы ўдзел у рэдагаванні руска-беларускага слоўніка, які з-за вайны так і не ўбачыў свету.

У чэрвені таго ж года ў Маскве адбылася Дэкада беларускага мастацтва і літаратуры, у час якой Тэатр імя Янкі Купалы паказаў дзве мае п'есы — «Партызаны» і «Хто смяецца апошнім». Шмат удзельнікаў Дэкады было адзначана ўрадавымі ўзнагародамі, у тым ліку і я атрымаў першую сваю высокую ўзнагароду — ордэн Леніна.

Праз год мне зноў прыйшлося апрануць шынель, каб удзельнічаць у чацвёртай «маёй» вайне, якая прынесла незлічоныя беды маёй роднай Беларусі і ўсёй Савецкай краіне.

У першы ж дзень вайны я знаходзіўся ўжо ў часці, да якой быў прыпісаны, — на гэты раз у рэдакцыі франтавой газеты «Красноармейская правда». Мне давялося быць сведкай варварскай бамбардзіроўкі Мінска фашысцкімі вырадкамі, у выніку якой быў разбураны і дом, у якім я жыў. 25 чэрвеня з болем у сэрцы я пакінуў ахоплены полымем родны горад, не ведаючы нічога пра лёс сям'і, якая знаходзілася ў шасцідзесяці кіламетрах ад Мінска, з трывогай думаючы аб старшым сыне Барысе, які быў у арміі і к пачатку вайны знаходзіўся на савецка-польскай граніцы. Месяцы праз тры я даведаўся, што мая сям'я з некалькімі іншымі сем'ямі пісьменнікаў на выпадковай грузавой машыне паехала на Усход. Пасля кароткага прабывання ў Новых Бурасах Саратаўскай вобласці яна выехала ў Уральск, дзе ў той час знаходзіўся Беларускі тэатр імя Якуба Коласа.

Разам з весткай пра сям'ю прыйшла і сумная вестка аб смерці выдатнага беларускага пісьменніка Змітрака Бядулі, які памёр у цяплушцы па дарозе ў Уральск.

У рэдакцыі «Красноармейской правды» я быў усяго некалькі дзён. Па рашэнню Палітупраўлення арміі пачала выдавацца франтавая газета «За Савецкую Беларусь», адказным рэдактарам якой быў Міхась Лынькоў, а супрацоўнікамі — многія беларускія пісьменнікі і паэты. Апрача Лынькова і мяне, тут былі І. Гурскі, П. Глебка, П. Панчанка, А. Стаховіч, В. Барысенка. Пазней да нас далучыліся П. Броўка, М. Танк, А. Кучар. Газета гэта прызначалася для беларускага насельніцтва і закідвалася ў нямецкі тыл на самалётах.

У снежні 1941 года я быў прыняты ў рады ВКП(б).

У канцы 1941 года ўся наша група была адклікана ў Маскву. Некаторы час мы яшчэ выпускалі газету «За Савецкую Беларусь», а ў канцы 1942 года я з некаторымі іншымі таварышамі быў дэмабілізаваны і знаходзіўся ў распараджэнні ЦК КП(б)Б. У гэты час наша сям'я панесла вялікую страту: пад горадам на Волзе загінуў мой сын Барыс. Уцехай у гэтым цяжкім горы было толькі тое, што сын мой аддаў жыццё за святую справу вызвалення ад фашысцкай няволі.

Пасля разгрому немцаў пад Волгаградам у хуткай і канчатковай перамозе над ворагам ніхто не сумняваўся. У мяне і маіх таварышаў з кожным днём расла і мацнела надзея, што мы хутка вернемся ў родную Беларусь. Ужо зімой 1943 года надзея гэта стала рэальнасцю, калі разам з іншымі таварышамі я пабываў у вызваленым Гомелі.

З сакавіка 1943 года і да канца вайны я быў адказным рэдактарам сатырычнага выдання — газеты-плаката «Раздавім фашысцкую гадзіну», якая да вызвалення Беларусі таксама закідвалася ў нямецкі тыл на самалётах. Вясной 1944 года рэдакцыя пераехала ў Гомель, а 7 ліпеня я ўжо быў у толькі што вызваленым Мінску. Відовішча было жахлівае. Цяжка было тады ўявіць, колькі сіл і часу спатрэбіцца працоўным Беларусі, каб узняць з руін сваю сталіцу і многія іншыя гарады і сёлы рэспублікі. Але творчы дух народа не памёр, як не была зломлена яго воля да барацьбы з нямецкімі захопнікамі. Аднаўленне пачалося з першага ж дня пасля вызвалення, і сёння перад маімі вачамі новы Мінск—прыгожы, узняты з папялішча намаганнямі савецкіх людзей.

У час вайны я зноў вярнуўся да сатырычнага жанра. Сатырычныя вершы, фельетоны, памфлеты, эпіграмы, подпісы пад карыкатурамі—вось тая зброя, якою я па меры маіх сіл наносіў удары ворагу.

Пасля сканчэння вайны пачаў выходзіць сатырычны часопіс «Вожык», адказным рэдактарам якога я быў на працягу двух год.

Адначасова я прымаў удзел у працы Акадэміі навук, якая, вярнуўшыся з эвакуацыі, пачала разгортваць сваю дзейнасць. З 1947 года загадваў сектарам мовазнаўства ў Інстытуце літаратуры і мовы. У 1950 годзе быў выбран у правадзейныя члены Акадэміі навук БССР, што накладала на мяне яшчэ большыя абавязкі. Пасля стварэння ў 1952 годзе Інстытута мовазнаўства быў яго дырэктарам на працягу чатырох год. У 1956 годзе быў выбраны віцэ-прэзідэнтам АН БССР. Апрача навукова-даследчай, прыйшлося шмат часу ўдзяляць арганізацыйнай і адміністрацыйнай працы.

Пад маёй рэдакцыяй выйшла некалькі прац у галіне мовазнаўства, у тым ліку «Беларуска-рускі слоўнік», які змяшчае больш за 90 тысяч слоў.

За ваенны і пасляваенны час мною напісана некалькі п'ес. За адну з іх — «Калі пяюць жаваранкі»—мне ў 1951 годзе другі раз прысуджана Дзяржаўная прэмія.

Я з'яўляюся дэпутатам Вярхоўнага Савета БССР і членам Мінскага абкома КПБ.

У сувязі з шасцідзесяцігоддзем мне ў 1956 годзе прысвоена званне народнага пісьменніка БССР.

Я зрабіў яшчэ мала, каб апраўдаць высокае давер'е партыі і народа, а часу, мяркуючы па гадах, засталося не так многа. Але спадзяюся яшчэ папрацаваць.

Падзеі. Факты. Навіны

□ На Далёкім Усходзе гастраліруе брыгада артыстаў Беларускай ордэна Працоўнага Чырвонага Сцяга філармоніі. Артысты выступілі з канцэртамі ў Магадане, Якуцку і іншых гарадах. Гастролі майстроў беларускай эстрады адбудуцца таксама ў Грузіі, Арменіі, на Украіне.

□ Днямі адбылося пасяджэнне секцыі графікі Саюза мастакоў БССР. Члены секцыі абмеркавалі план работы на наступны год. Сярод намечаных мерапрыемстваў у наступным годзе — веснавая выстаўка графікі, выстаўка малюнка і акварэлі, выстаўка сатыры, удзел у юбілейнай выстаўцы, прысвечанай 45-годдзю БССР, якая адбудзецца ў канцы 1965 г.

Акрамя таго, графікі вырашылі арганізаваць у наступным годзе творча-эксперыментальную майстэрню эстампа пры Мастацкім фондзе БССР.

□ Калектыў Тэатра імя Янкі Купалы паказаў у доме адпачынку «Ждановічы» спектакль «Паўлінка». Адбыўся выезд артыстаў у Мядзельскі і Горацкі раёны. Тут працоўныя прагледзелі пастаноўку «Паўночная мадонна». У спектаклях прынялі ўдзел артысты Г. Глебаў, Ул. Дзядзюшка, Н. Гейц, З. Браварская, З. Зубкова, В. Тарасаў і інш.

ПАІСІЙ ХІЛЕНДАРСКІ

У Балгарыі ўсім знаёма гэтае імя — Паісій, хоць нарадзіўся ён звыш двухсот гадоў назад. У снежаньскія дні 1962 года ў Народнай Рэспубліцы Балгарыі праходзіць усенароднае ўшанаванне выдатнага дзеяча балгарскага нацыянальнага Адраджэння, ідэолага і выказніка філасофскай думкі гэтага перыяду, палымянага прапаведніка барацьбы за нацыянальнае самавызначэнне балгарскага народа, за вызваленне ад турэцкага прыгнёту — Паісія Хілендарскага. Гэтае ўшанаванне арганізавана з выпадку 200-годдзя з часу напісання ім «Гісторыі славяна-балгарскай».

Перыяд з другой палавіны XVIII стагоддзя да 1878 года займае асобнае месца ў гісторыі балгарскага народа. Гэта эпоха нацыянальнага станаўлення балгарскага народа, культурнага ўздыму і барацьбы за нацыянальную самастойнасць. Гэты перыяд насычаны багатым гістарычным зместам, вядомы пад назваю балгарскага Адраджэння.

Сваю работу «Славяна-балгарская гісторыя аб балгарскім народзе, царах і святых і аб усіх балгарскіх дзеяннях і падзеях...» Паісій закончыў пасля двух гадоў працы ў 1762 годзе. Гэтая кніга ў шэсцьдзесят аркушаў, непрыгожая на выгляд, уяўляе сабою яркі, палітычна мэтанакіраваны і палымяна напісаны твор.

Паісій не выпадкова ўзяўся за напісанне гістарычнага твора. Ён выразна бачыў, якое вялікае ўздзеянне можа мець на яго сучаснікаў адраджэнне ў памяці народнай гераічнага і слаўнага мінулага, якім эфектыўным сродкам можа быць гісторыя для абуджэння і ўсталявання балгарскай нацыянальнай самасвядомасці, і выкарыстаў самым паўнацэнным чынам сілу гэтай маральнай зброі. Ён лічыў, што гісторыя мае не толькі тэарэтычнае, але і практычнае значэнне: гісторыя — настаўніца народа. «Калі хочаш даведацца пра мінулае ўсіх царстваў на гэтым свеце і аб падзеях, што адбываюцца цяпер у іх, і ўжыць гэтыя веды для разумнай асалоды і на карысць сабе і іншым, чытай гісторыю!» — пісаў Паісій Хілендарскі.

Паісій падкрэслівае слаўнае мінулае балгараў, якія заўсёды былі «бясстрашнымі і дужымі ў вайне, як ільвы», нагадвае, што «і да гэтага часу на поўначы жыве ўсемагутны ў вайне і абароне народ», маючы на ўвазе братні рускі народ, з гонарам расказвае пра багатае культурнае мінулае балгарскага народа, адзначаючы яго ўклад у справу агульнаславянскай асветы і літаратуры. «З усяго славянскага роду, — піша ён,—перш за ўсё балгары атрымалі славянскія літары, кнігі...» І Паісій заклікае: «Балгарыя, не ашуквайся, ведай свой род і мову і вучыся на сваёй мове! Гэты палымяны заклік да нацыянальнай самасвядомасці нічога агульнага не мае з шавінізмам і пагардай да іншых народаў. Аўтар падкрэслівае неабходнасць узаемаразумення і адзінства паміж балгарамі і іх суседзямі, ён піша: «Тут пішацца не для таго, каб балгараў пахваліць, а грэкаў абгаварыць, але заўваж, чытач... калі б паміж грэкамі і балгарамі панавалі любоў і згода, туркі не змаглі б пераадолець іх ні ў якім разе...» Паісій асуджае сваркі і войны паміж народамі. Калі ён і гаворыць пра храбрасць і бясстрашша балгараў у іх барацьбе з ворагамі, дык не забывае напомніць пра міралюбнасць балгарскага народа, які хоча жыць «мірна, без змаганняў і войнаў».

Гаворачы пра багатую культурную спадчыну балгарскага народа, Паісій Хілендарскі не толькі адбівае нападкі тых, хто лічыў, што балгары былі «невукамі ў пісьменнасці», але і растлумачвае, што галоўная прычына, якая затрымала развіццё балгарскага народа, — турэцкае рабства. Тая акалічнасць, што балгары «так прыгнечаны і заняволены туркамі» — прычына таго, што яны не могуць успрымаць ніякага кніжнага ўмення і мудрасці. Адсюль і непазбежны вывад, які робіць чытач, — каб мець магчымасць развівацца ў будучым і ісці ў нагу з іншымі народамі, балгарскаму народу патрэбна свабода, яму неабходна скінуць іншаземнае палітычнае, эканамічнае і духоўнае рабства з яго невыносным нечалавечым рэжымам тыраніі і эксплуатацыі, які ператвараў балгараў у «няшчасных рабоў».

Твор Паісія прызначаўся для простых людзей, для народа, таму напісаны ён даступнай і зразумелай мовай. Аўтар гаворыць у пасляслоўі да кнігі: «Не вучыў ні граматыкі, ні свецкіх навук, як просты балгарын проста і напісаў». Вялікае ўздзеянне кнігі на народ несумненна тлумачыцца ў немалой ступені і тым фактам, што вызваленчыя ідэі, блізкія народу па сваім духу, былі пададзены жывой, вобразнай, даступнай і зразумелай для шырокіх мас мовай.

З прычыны цэлага раду аб'ектыўных прычын у працы Паісія, калі разглядаць яе з пазіцый сучаснай гістарычнай навукі, ёсць нямала памылак, недакладнасцей і іншых слабасцей. Але гэтая кніга адпавядала надзённым патрэбам таго часу, таму што закладзеныя ў ёй ідэі і думкі давалі адказ на пытанні, якія хвалявалі перадавыя слаі народа, таму што яна абагульняла цьмяныя жаданні і імкненні народа да яснай мэты, намячала шляхі да нацыянальнага і духоўнага вызвалення. Гэты палымяны заклік да балгарскага народа з'явіўся сапраўдным маніфестам балгарскага нацыянальнага Адраджэння. Паісій Хілендарскі, па словах народнага паэта Івана Вазава, кінуў

...у змроку тады
першую іскру ў свядомасць народа.

Патрыятычная і прагрэсіўная справа народнага асветніка была падхоплена і даведзена да канца іншымі слаўнымі сынамі балгарскага народа, такімі, як Сафроній Врачанскі, Васіл Апрылаў, Георгій Ракоўскі, Любен Каравелаў, Васіл Леўскі, Хрыста Боцеў. Гэтая гістарычная і неўміручая справа назаўсёды застанецца натхняючым прыкладам выканання грамадзянскага і патрыятычнага абавязку.

Р. СОБАЛЕЎ.

Галоўны рэдактар Н. Е. ПАШКЕВІЧ.
Рэдакцыйная калегія: З. І. АЗГУР, А. І. БУТАКОЎ, К. Л. ГУБАРЭВІЧ, В. Ул. ІВАШЫН, А. Н. МАРЦІНОВІЧ (адказны сакратар), П. Ф. ПРЫХОДЗЬКА, Р. К. САБАЛЕНКА (намеснік галоўнага рэдактара), М. Г. ТКАЧОЎ, І. З. ШАРАХОЎСКІ, І. Б. ШАЦІЛА, Р. Р. ШЫРМА.

«Литература и искусство» — орган Министэрства культуры і праўлення Саюза пісьменнікаў БССР. Мінск.

Адрас рэдакцыі: г. Мінск, вул. Захарава, 19. Тэлефоны: прыёмная рэдакцыі—3-24-61, намесніка галоўнага рэдактара—3-25-25, адказнага сакратара—3-25-25, аддзела літаратуры—3-22-04, аддзела мастацтва—3-24-62, аддзела культуры—3-22-04, выдавецтва—3-19-52, бухгалтэрыі—3-11-03.

«Літаратура і мастацтва» выходзіць два разы на тыдзень: у аўторак і пятніцу.

АТ 10269.

Друкарня выдавецтва «Звязда».